

**ИНСТИТУТИ ТАЪРИХ, БОСТОНШИНОСӢ ВА
МАРДУМШИНОСИИ БА НОМИ А.ДОНИШ.**

**ШУҶБАИ ТАЪРИХИ ҚАДИМ,
АСРҲОИ МИЁНА ВА НАВ**

СОЛИ 2023

**Лоиха: ТАЪРИХИ ХАЛҚИ ТОЧИК (АСРИ III –
АВВАЛИ АСРИ XX) солҳои 2021-2025**

Рақами қайди давлатӣ: 0121ТJ1211

Роҳбари лоиха: мудири Шуҷбаи таърихи
қадим, асрҳои миёна ва нав, доктор илмҳои
таърих, профессор Ҳамза Камол

ИЧРОКУНАНДАГОНИ ЛОИХА:

Ҳайдаршо Пирумшоев-доктори илмҳои таърих, профессор, сарходими илмӣ
Абдуқаҳҳор Саидов, доктори илмҳои таърих, профессор, сарходими илмӣ
Муқимов Рустам, доктори илмҳои меъморӣ, профессор, ходими калони илмӣ
Хочаева Наргис, доктори илмҳои таърих, ходими пешбари илмӣ
Сайнаков Сайнак - номзади илмҳои таърих, ходими пешбари илмӣ
Сафаров Некрӯз - номзади илмҳои таърих, ходими калони илмӣ
Ғуломшоев Сулаймон, номзади илмҳои таърих, ходими илмӣ
Содикова Сайёра, номзади илмҳои таърих, ходими хурди илмӣ
Мирзоев Шухрат, номзади илмҳои таърих, ходими илмӣ
Одинаев Абдумавлон, ходими илмӣ
Амиршоев Сиёвуш, ходими хурди илмӣ
Саидов Фаредун номзади илмҳои таърих – лаборанти калон
Тоҷиева Мавҷуда, лаборанти калон
Сафаров Қодир, лаборанти калон
Нуруллозода Ҳангома, лаборанти калон

Мақсади лоиҳа: Лоиҳа дар ду марҳила: **2021-2025** ва **2026-2030** анҷом меёбад. **Мақсади марҳилаи аввали лоиҳа (2021-2025)** навиштани таърихи халқи тоҷики асрҳои **III -XV** ба забони тоҷикӣ дар асоси манобеи таърихӣ ва дастовардҳои аҳири илмӣ. Дар давраи солҳои 2021-25 бо ҷалби мутахассисони варзидаи соҳаи таърих масоили сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии «Таърихи халқи тоҷик» (асрҳои **III – XV**) навишта, ба нашр пешниҳод хоҳад шуд.

Вазифаҳои гузошташуда дар назди иҷроқунандагони лоиҳа дар соли 2023 навиштани бобҳо ва зербобҳои:

Давлати Сосониён дар асри V – нимаи авали асри VII; Авзои динӣ дар Суғд ва Тахористон асрҳои VII-VIII; Давлати Саффориён; Ҷуғрофиёи давлати Саффориён; Кишоварзӣ, ҳунармандӣ, иҷорати дохилиӣ ва хориҷӣ, низоми андоз дар давлати Сомониён; Меъмории аҳди Сомониён; Давлати Фуриён; Китобдорӣ дар аҳди Хоразмшоҳиён; Ислоҳоти Ғозонхон, таъсиси давлатҳои мустақил ва ниммустакил дар нуқоти муҳталифи Эрон (XIII-нимаи аввали асри XIV); Робитаҳои сиёсӣ ва тиҷоратии Мовароунаҳр бо Чин дар асри XIII нимаи аввали асри XIV.

**Соли 2023 вобаста ба мавзуи лоиҳа аз
ҷониби иҷроқунандагон рисола, брошюра
ва мақолаҳои зерин ба нашр расид:**

Рисола-Монография:

1. **Ҳ.Камол ва А.Саидов.** Маъхазшиносӣ. Душанбе:
Ганчи хирад, 2023. -312 с.

Брошюра:

2. **Ҳ.Пирумшоев.** Консепсияи таҳқиқи таърихи халқи
тоҷик. Душанбе: Ганчи хирад, 2023. -37 с.

Рисола дар асоси лоиҳаи «Таърихи ҳалқи тоҷик» (асри III – аввали асри XX), раками қайдӣ давлатӣ 012171211 нигонта шуда, бо тавсияи Шурӯи олимии Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносӣ ба номи А. Донишни Академиии миллии илмҳои Тоҷикистон ба табъ мерасад.

Муҳаррир:
Н. К. Убайдулло,
доктори улуми таърих, профессор

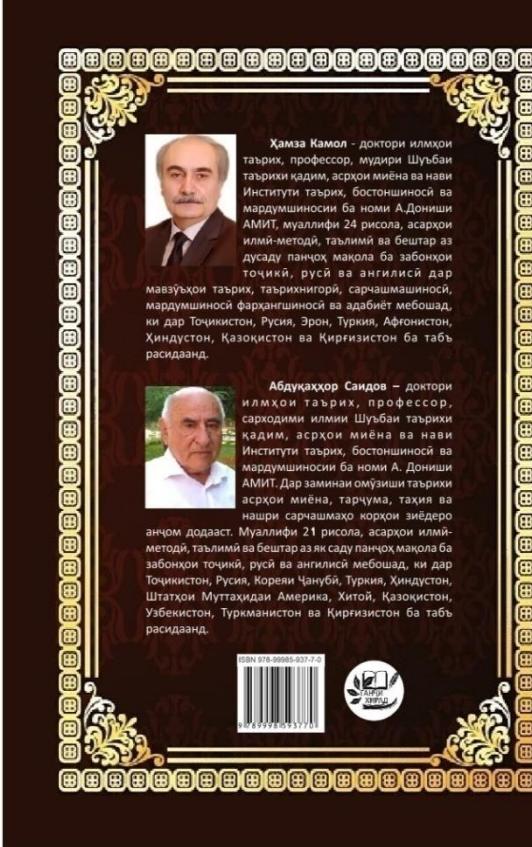
Мукарризон:
Х. Пирумшоев,
доктори улуми таърих, профессор
А. Артиков,
номзади улуми таърих, дотсент

Ҳ. Камол, А. Саидов. Маъҳазшиносӣ (Дастури таълими барои пажӯҳандагон, аспирантҳо, магистрҳо ва доинишҷӯёни факултети таърихи доинишгоҳҳо). Душанбе: «Ганчи хирад», 2023. - 312 с.

Дар ин китоб дар бораи яке аз бахшҳои муҳими илми таърих – маъҳазшиносӣ сухан меравад. Муаллифон роҷеъ ба мағҳуми сарчашмаи таърихӣ, дар бораи маърифати дастҳат ва нусха, таҳрири матн, омӯзиши таърихи матн, таҳлили фарқи нусхаҳо, мавзуъ ва вазифаи маъҳазшиносӣ, низоми таҳқиқи илми маъҳазшиносӣ, масъулияти муҳаққиқ дар омӯзиши маъҳаз, аз таърихи услубҳои омӯзиши сарчашмаҳои таърихӣ ибрози назар мекунанд. Ҳамчунин дар ин китоб маъҳазҳои муҳими давраи қадим то ибтидои асри бистум, ки дар онҳо пиromуни таърихи ҳалқи тоҷик ахбори мувассақ сабт шудааст, ба таври муҳтасар муаррифӣ мегарданд.

ISBN-978-99985-937-9-4

© Ҳамза Камол (Ҳамзакон Камолов),
Абдукаҳҳор Саидов. 2023

Дар ин китоб дар бораи яке аз бахшҳои муҳими илми таърих – маъҳазшиносӣ сухан меравад. Муаллифон роҷеъ ба мағҳуми сарчашмаи таърихӣ, дар бораи маърифати дастҳат ва нусха, таҳрири матн, омӯзиши таърихи матн, таҳлили фарқи нусхаҳо, мавзуъ ва вазифаи маъҳазшиносӣ, низоми таҳқиқи илми маъҳазшиносӣ, масъулияти муҳаққиқ дар омӯзиши маъҳаз, аз таърихи услубҳои омӯзиши сарчашмаҳои таърихӣ ибрози назар мекунанд. Ҳамчунин дар ин китоб маъҳазҳои муҳими давраи қадим то ибтидои асри бистум, ки дар онҳо пиromуни таърихи ҳалқи тоҷик ахбори мувассақ сабт шудааст, ба таври муҳтасар муаррифӣ мегарданд.

АКАДЕМИЯИ МИЛЛИИ ИЛМХОИ ТОЧИКИСТОН
ИНСТИТУТИ ТАЪРИХ, БОСТОНШИНОСИЙ ВА МАРДУМШИНОСИИ
БА НОМИ АҲМАДИ ДОНИШ

КОНСЕПСИЯИ ТАҲКИКИ ТАЪРИХИ ХАЛКИ ТОЧИК

ББК-63.3 (2точик)+63.5(2точик)+92Я2+71.4(2точик)
К-67

Бо қарори Раёсати АМИТ аз 06 марта соли 2023, таҳти №58 ва
қарори Шурӯи олимони ИТБМ ба номи А. Дониш
аз 12 январи соли 2021 таҳти №1.1 ба чоп тавсия шудааст.

Муаллиф:
Ҳайдаршо Пирумшо

Муҳаррири масъул:
Насрулло Убайдулло,
д. и. т., профессор

Концепсияи таҳкики таърихи халқи тоҷик. –Душанбе: «Ганчи
хирад», 2023, 38 саҳ.

Концепсияи таҳкики таърихи халқи тоҷик кӯшиши аввалин буда,
бо назардошти хадафҳои миллӣ дар заминай дастоварди илми таърихшиносии ватаний ва ҷаҳонӣ тартиб ёфтааст. Максад аз мураттаб-
созии Концепсия муайян намудани методологияи таҳкики таърихи сокинони бумии Осиёи Марказӣ – тоҷикон ва накши онҳо дар
таглаккул ва рушди тамаддуни ҷаҳонӣ мебошад.

Истиқлоли комили давлатӣ имрӯз мантиқан зарурати ба роҳ мон-
дани таҳкики ҳамаҷонибаи таърихи зиёда аз шашҳазорсолаи халқи тоҷикро аз нигоҳи нав, бидуни ҳамагуна ҷаҳорҷӯбаи идеологӣ ва чун
чӯзӣ таркибии таърихи умумибашарӣ тақозо менамояд. Албатта,
Концепсия чун василаи фаҳмиши илмии раванди таъриҳ барои ҳамаи
зинаҳои он ягона набуда, вобаста ба дараҷаи дарки ба воқеяни замон
мувоғиқ, тағйирёбанда аст. Концепсияи мазкур низ бо назардошти
хадафҳои миллӣ дар роҳи зъмори давлати дунیявӣ ва ҳуқуқбунёд,
рушд ва таҳқими ҳудшиносии миллӣ тавассути таҳқик ва арҷузорӣ ба
таъриҳ, анъанаву суннатҳои волои давлатдорӣ ва фарҳангсолории
халқи тоҷик таълиф шудааст.

© Ҳайдаршо Пирумшо,
© ИТБМ ба номи А. Дониш, 2023

МАҚОЛАҲОИ ЧОПШУДА

1. **КамолҲ.** Восстание 806-810 гг. в Самарканде // Муаррих. Душанбе, 2023. №2 (34). С.5-16.
2. **КамолҲ.** Яъқуби Лайси Саффорӣ – сарҳангӣ ҷавонмардони Ҳурисон // Мероси ниёғон. – Душанбе, 2023. №25– С.29-32.
3. **Камол Ҳ.,** Ниёзова А. Инъикоси таърихи Бармакиён дар осори академик В.В.Бартолд // Маҷаллаи илмӣ-назариявии «АҲБОРИ ҶҖБСТ» (Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон). №3 (96), 2023. С.35-43.
4. **Пирумшоев Ҳ.** Устод Садриддин Айнӣ дар саргаҳи сомониёншиносии илмии миллӣ// Мероси ниёғон. – Душанбе, 2023. №25– С.33-37.

- 5.** Пирамшоев X. Маълумоти боэътимод доир ба ҳаёти точикони Осиёи Миёна дар чаҳоряки аввали асри XIX// Е.Мейендорф. Саёҳат аз Оренбургш ба Бухоро. Душанбе. 2023. С.3-8.
- 6.** Саидов А. Вазъи давлати Сарбадорони Ҳурросон пас аз фавти амир Ваҷехуддини Масъуд // Муаррих. № 1 (33). Душанбе, 2023. С. 13-21.
- 7.** Саидов А. Накши Рашидуддини Фазлуллоҳ дар умури идории давлат // Муаррих. №2. (34), 2023. С.15-22.
- 8.** Ходжаева Н. К вопросу о религиозных возрениях ахеменидских царей // Муаррих. №2. (34), 2023. С.23-30.
- 9.** Ходжаева Н. Еще раз к вопросу о религии в Сасанидском государстве Муаррих. №3. (35), 2023. С.15-30.

10. **Фуломшоев С.А.** Абурайхон Берунӣ бунёдгузори мардумшиносии тоҷик // Абурайхон Берунӣ - алломаи машриқзамин: Маводи конференсияи илмӣ-назариявии байналмилалӣ бахшида ба 1050 солагии Абӯрайхон Берунӣ, Душанбе: ДДОТ ба номи С. Айнӣ, 20 майи соли 2023. - Душанбе, 2023. - С. 113 -121.
11. **Сайнаков С.** Краткий обзор сочинений античных авторов по истории Парфии // Историк (научно-теоретический журнал). № 1 (33). 2023. С. 101 – 108.
12. **Сайнаков С.** Муҳорибаи назди Нисибин миёни шоҳаншоҳи Ашкониён ва империяи Рим // Муаррих. №3. (35), 2023. С.5-14.
13. **Сафаров Н.** Тавсифи ҷуғрофӣ-таърихии Систон дар сарчашмаҳои таърихӣ // Муаррих. №3. 2023. С.102-111.

14. Содикова С. Вязальное дело таджиков в конце XIX – начале XX вв. (по материалам письменных источников) // Муаррих. №2. 2023. С.100-106.

15. Одинаев А. Инъикоси ҷараёни экспедитсияи Искандаркӯл дар “Рӯзномаи сафари Искандаркӯл”-и А.Мустаҷир // Муаррих. №1. 2023. С.119-130.

16 Одинаев А. Александр Людвигович Кун ва нақши ӯ дар таҳқиқи таърих ва фарҳанги тоҷикон дар нимаи дуюми асри XIX // Муаррих. №3. 2023. С.107-119.

17. Нуруллозода Ҳ. Мулло Эркаев ходими сиёсӣ ва муаррихи шинохта // Муаррих. №1. 2023. С.137-141.

ЧАДВАЛИ МАВОДХОИ ЧОПШУДА

№		төъдод
1	Рисола- Монография	1
2	Брошюра	1
3	Макола	17

АКАДЕМИЯ ИМЕНИ ИЛМХОИ ТОЧИКИСТОН
ИНСТИТУТИ ТАРРИХ, БОСТОНИНОСИ ВА
МАРДУМНИНОСИ БА НОМИ АХМАДИ ДОНИШ

МУАРРИХ

(мачаллаи илми - назариявӣ)

№ 1 (33) 2023

Мачаллан измай-назарияни «Муаррих» соли 2015 таъсис ёфтад, дар давоми як сол ҷумроҳ ба забони тоҷикӣ, рӯйд ва англисӣ напишавад. Мачаллан дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти 174/МР/97 15 январи соли 2021 аз наъ ба қаби гарифта шудааст.

Мачаллан аз 26 ишрӯи соли 2018 дар ӯзбекии мачаллаҳои ишони тақриишиандан Комиссияи олии атtestasiонии (КОА) наъди Президент Ҷумҳурии Тоҷикистон аз санан 21 феврал соли 2022 таҳти раҳами 1520 дар Ҳөснӣ мактабҳои ишони тақриишиандан Комиссияи олии атtestasiонии (КОА) наъди Вазорати масориҳ ва илом-Федоратсиони Россия номинавис гардидааст.

САРМУҲАРИР: *Насрулло УБАЙДУЛО, доктори илмҳои таърих, профессор*

МУҲАРИРИ МАССУЛ: *Ҳамроҳ КАМОЛ, доктори илмҳои таърих, профессор*

ҲАЙАТӢ ТАҲРИРИ:

Юсуғин ҶУҚИДО – академик Академии илмҳои Тоҷикистон;
Ҳабибулло ҒИРУЗМОНО – сурʼи иబадатӣ Академии илмҳои Тоҷикистон; доктори илмҳои таърих, профессор;
Абдулло ГАФРОВ – номзади илмҳои таърих, дотсент;
Лариса ДОЛХУДОЕВА – доктори илмҳои таърих, профессор;
Аскорали РАҶАБОВ – доктори илмҳои таърих, профессор; Абдулвалид ҶАҲОНІСОНОВ – доктори илмҳои таърих, профессор;
Нурмуҳаммад САМЃУ ҶЛОЕВ – номзади илмҳои таърих;
Сиёҳмурод БОБОМОДЛОЕВ – доктори илмҳои таърих;
Косимин ИСКАНДАРОВ – доктори илмҳои таърих;
Виктор ДУБОВИТСКИЙ – доктори илмҳои таърих (Русия);
Александар ЧУБАРИН – академик Академии илмҳои Русия, доктори илмҳои таърих, профессор (Русия);
Франсис РИННАР – доктори илмҳои таърих, профессор Академии илмҳои Тоҷикистон, доктори илмҳои таърих, профессор (Фаронса);
Анри-Пол ФРАНКФОР – доктори илмҳои таърих, профессор (Фаронса).

© Институти таърих, бостонинойи ва мардумниноси ба номи
Ахмади Донишӣ Академии илмҳои илмҳои Тоҷикистон, 2023.

МУАРРИХ-ИСТОРИК-HISTORIAN
МУНДАРИЧА - СОДЕРЖАНИЕ - CONTENTS

ТАРРИХИ ВАТАНИН - ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ИСТОРИЯ - NATIONAL HISTORY	
УБАЙДУЛО Н. К., ИСЛОМОВ Ф. Ш. Из истории становления промышленности города Душанбе в 20-30-е гг. XX века.....	5
САНДОВ А. Ваты давлати сарбадорони Ҳурросон пас аз фавти Амир Ваҷехуддини Масъуд.....	13
ХОТАМОВ Н. Б. Начало американского сорта хлопка в Средней Азии и роль российских банков для ее развития.....	21
МЕЛИКИЕН Э. Ваты ҳунари ҳуширавӣ ва ҳуширависони Бухоро нимайи дувуми амири XIX - оғози амири XX.....	34
ШЕРМАТОВ Г. А. Организация и деятельность эвакогоспиталей на территории Таджикистана в годы Великой Отечественной войны.....	41
АКРАМОВ М. И. Особенности борьбы с басмаческим движением и упрочение Советской власти на Памире в 1918-1923 гг.....	53
БАКИЕВА М. К. Российские исследователи о специфике ремесленного производства Верховине Зарафшана.....	66
МАЛИКОВ М. Х., АЛИМАРДИНОВ Б. Масонии мубрами бо энергии барк таъмини намудани аҳолии ноҳияҳои наҳисарҳои.....	72
ТАРРИХИ УМУМӢ - ВСЕОБЩАЯ ИСТОРИЯ - GENERAL HISTORY	
ХОЛНАЗАРОВ Н. М. Марҳадан дувуми николои Сар....	78
ТАРРИХИГРӢ ВА МАҲАҲАҲИНОСӢ - ИСТОРИОГРАPHY И ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ - HISTORIOGRAPHY AND SOURCE STUDY	
УБАЙДУЛО Н. К., АБДУЛЗОДА З. Ильякои լашкаркашии Россия ба Амироти Бухоро дар «Түхфат шоҳӣ»-и Мирзо Абулзасими Сомӣ.....	87
САЙНАКОВ С. П. Краткий обзор сочинений античных авторов по истории Парфии.....	101
ХУДЖАЕВ Н. ДЖ., МИРЗОЕВ М. Н. Ольга Александровна Сухарева - пионер таджикской этнографии.....	108
ОДИНАЕВ А. Н. Ильякои ҷаҳони экспедиции Искандаркул дар «Рӯйномати сафари Искандаруён»-и Мустаҷир.....	119
ПИРУМШОЕВ М. Х. Историография политической и социально-экономической истории древнего Памира.....	130
НУРУЛЛОЗОДА Х. М. Мудо Ҷаъев ходими сеъидӣ ва муаррихи шинохта.....	137
БОСТОНИНОСӢ - АРХЕОЛОГИ - ARCHEOLOGY	
Л. ГУНВОР, Х. ШТЕФАН, О. СУТКОВСКА. Греческие музыкальные инструменты (авлосы) из храма оска на городише Тахти сангӣ.....	142
ХУДЖАЕДИЕВ Т. У. Новые палеолитические местонахождения в верховых Зарабгона (Айнинский район).....	152
ХРОНИКА	
Международный научный семинар (г. Россию, 2022 г.).....	161
ЮБЛӢЕД ӮЧЕНОГО	
К вершинам исторической науки, профессору Абулхаусену Рақиб Абулхаевичу 85 лет..	166

МУАРРИХ-ИСТОРИК-HISTORIAN

city economy, and also the author examines the stages of industrial development of the city in the second half of the 20s and the beginning of the 30s of the 20th century

Key words: Tajikistan, Soviet Union, Dushanbe, Stalinabad, city, capital, industry, construction, development, working-class, factory, craft.

АЗ ТАҲРИХИ ТАШАҚҚУЛӢ САНОАТИ ШАҲРИ ДУШАНӢ

ДАР СОЛӢОН 20 - 30 - ЮМИ АСРИ XX

Таҳқиготи масъур ба таърихи ташаққул ва рӯши саноати шаҳри Душанбе дар солҳои 20-30 - юми амири XX бахшида шудааст. Дар макола вазъи истиғоси шаҳр дар интиҷоҳии солҳои 20-ум, то дарваш поҳзҳат Ҷаъев шудани он ва гирифтини маъмни шаҳр таҳқигӣ, сабабҳои ашони қайдарони интиғоси шаҳр немаъз гузаронанд. Ҷаъевони инҷӯи маркази таҳқиготи интиғоси шаҳр мудъаби гардидааст. Мудъабони инҷӯи маркази таҳқиготи интиғоси шаҳркул ва рӯши саноати шаҳрро дар инни дуумони солҳои 20-ум ва инни аввали солҳои 30-юни амири гузаронанд омӯзиши қарор додаанд.

Калинкович: ҶМИС Тоҷикистон, ҶМС Тоҷикистон, Институти Ӯбрайӣ, ҶМС Тоҷикистон, Институти таърих, бостонинойи ва мардумниноси ба номи А. Донишӣ АМИТ, доктори илмҳои таърих, профессор. Телефон: (+992) 93-85-000-10. E-mail: nasrullokarimov195@gmail.com

Исломов Фаҳридин Шамсединови: асистенти кафедраи таърихи ҳаҷони тоҷикӣ дидот ба номи С. Алиӣ. Телефон: (+992) 902103222. E-mail: fahridinismonov195@gmail.com

About the authors: Ubayduлло Nasrullo Karimzoda - director of the Institute of History, Archeology and ethnography named after A. Donish NAST, Doctor of Historical. Tel: (+992) 938500010. E-mail: nasrullokarimov195@mail.ru

Исломов Fakhriddin Shamsidinov: teacher of the historical department the Tajik State Pedagogical University named after S. Aini. Tel: (+992) 902103222. E-mail: fahriddinismonov195@gmail.com

♦

УДК - 9 (575.3)

**ВАЗӢ ДАВЛАТИ САРБАДОРНИ ҲУРОСОН ПАС АЗ
ФАВИ АМИР ВАҶЕХУДИНИ МАССУД¹**

Абдулқадор САНДОВ,

Институти таърих, бостонинойи ва мардумниноси ба номи А. Донишӣ

Дар давлати Сарбадорони Ҳурросон яке аз умарон аз ҳама бузургтарин ва машҳуртарин амири Ваҷехуддини Масъуд ба шумор мерафт. Ӯ ҳантоми ба ҷониши амири Шайхалин Гонубӣ, рафтагаш, Муҳаммади Ӯйтимурро (1344-1346), ки қаблан яке аз ғудомони падараш ва шаҳсҳои бушӯҷату босаҳо буд ва ба ў ӯзигони зиёд дошт дар Ҷаъев шудааст. Ҷаъевони инҷӯи маркази таҳқиготи интиғоси шаҳркул ва рӯши саноати шаҳрро дар инни дуумони солҳои 20-ум ва инни аввали солҳои 30-юни амири гузаронанд омӯзиши қарор додаанд.

¹ Макола дар асоси лоҳӣ «Таърихи ҳаҷони тоҷикӣ» (арсрон III ва аввали амири XX), раками қайди давлатӣ 0121Т1211 навнита шудааст.

ISSN: 2709-7382

АКАДЕМИЯ МИЛЛИИ ИЛМХОИ ТОЧИКИСТОН
ИНСТИТУТИ ТАЪРИХ, БОСТОНИШНОСИ ВА
МАРДУМШИНОСИ НА БОНИ АҲМАДИ ДОНИШ

МУАРРИХ

(маҷаллаи илмӣ - назарияй)

№ 1 (33) 2023

Маҷаллаи илмӣ-изваринии «Муаррих» соли 2015 тасниф ёфтад, дар давоми як соъзҳар шумора ба забоони тоҷӣ, рӯй ба интиҳаи нашр мешавад. Маҷалла дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти №174/МЧ-97 ҷӯзеи соли 2021 аз на ба қайд гирифта шудааст.

Маҷалла аз 26 апрели соли 2015 дар рӯйи Ҳуқумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва аз санҷи 21 феврал соли 2022 таҳти рақами 1520 дар Фарҳанги маҷаллоҳо илми тақриғшаванди Комиссии оғзи атtestaсionni (КОА) нахшад. Маҷаллоҳо илми тақриғшаванди Комиссии оғзи атtestaсionni (КОА) нахшад Вазорати миоrif ва исломи Федеративи Rossия номинаси гардидаст.

САРМУХАРИР: Насрулло УБАЙДУЛО, доктори илмҳои таърих, профессор

МУҲАРИРИ МАСБУҖ: Ҳамза КАМОЛ, доктори илмҳои таърих, профессор

ҲАЙАТИ ТАҲРИРИ:

Юсуфу ҶУҚИНО - академики Академии мислии илмҳои Тоҷикистон; Ҳайатгорро ШИРУМНО - ҷунъе вобастан Академии мислии илмҳои Тоҷикистон; доктори илмҳои таърих, профессор;

Абдулло ГАФУРОВ -номодди илмҳои таърих, дотсент;

Лариса ДОДХУДОЕВА - доктори илмҳои таърих, профессор;

Абдулло РАҲМОЛОВ - доктори илмҳои таърих, профессор;

Абдулло АҲМЕДЗОДА - доктори илмҳои таърих, профессор;

Нурзодин САЙФУЛЛОЕВ - номодди илмҳои таърих;

Саъидмурад БОЛОМУЛЛОЕВ - доктори илмҳои таърих;

Косиминво ИСКАИЛАРОВ - доктори илмҳои таърих;

Виктор ДУБОВИТСКИЙ - доктори илмҳои таърих (Русия);

Александар ЧУМБАЕВ - академики Академии илмҳои усюн, дотсент;

Франес РИНАР - ҷунъе вобастан ҳорими Академии илмҳои

илмҳои Тоҷикистон; доктори илмҳои таърих, профессор (Фаронса);

Анри-Пол ФРАНКФОР - доктори илмҳои таърих, профессор (Фаронса).

© Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносӣ ба номи
Аҳмади Дониш Академии миллӣ илмҳои Тоҷикистон, 2023.

— МУАРРИХ-ИСТОРИК-HISTORIAN — МУНДАРICA - СОДЕРЖАНИЕ - CONTENTS

ТАЪРИХИ ВАТАӢ - ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ИСТОРИЯ - NATIONAL HISTORY
УБАЙДУЛО Н. К., ИСЛОМОВ Ф. Ш. Из истории становления промышленности города Душанбе в 20-30-е гг. XX века 5

САНДОВ А. Вазъи давлати сарбадорони Ҳурсон пас аз фавти Амир Ваҷҳуддини Масъуд 13

ХОТАМОВ И. Б. Начало сези американского корга хлонга в Средней Азии и роль российских барбари для ее развития 21

МЕДНІКІН Э. Вазъи хунари хуашинани яш вуҳидони Бухорон ниман дувуми аери XIX - оғози аери XX 34

ШЕРМАТОВ Г. А. Организация и деятельность звакогоспиталей на территории Таджикистана в годы Великой Отечественной войны 41

АКРАМОВ М. И. Особенности борьбы с басмаческим движением и упрочение Советской власти на Памире в 1918-1923 53

БАКИЕВА М. К. Российские исследователи о специфике ремесленного производства Верховьев Зарафшана 66

МАЛИКОВ М. Х., АЛИМАДНОВ Б. Масонии мурбами бо энергияи барқ таъмин намудани аҳолии ноҳияни нағзисарҳад 72

ТАЪРИХИ УМУМӢ - ВСЕОБЩАЯ ИСТОРИЯ - GENERAL HISTORY
ХОЛНАЗАРОВ Н. М. Марҳамон дувуми иниқобии Савр 78

ТАЪРИХИНГИ ВА МАҲБАЗИНИСИ - ИСТОРИОГРАФИЯ И ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ - HISTORIOGRAPHY AND SOURCE STUDY
УБАЙДУЛО Н. К., АБДУЛЛОДА Ҷ. Инькосони лашкаркашии Россия ба Аморати Бухоро дар «Туҳфат шоҳӣ»-и Мирзо Абузулзами Сойӣ 87

САЙНАКОВ С. П. Краткий обзор сочинений античных авторов по истории Парфии 101

ХОДЖАЕВА Н. ДЖ., МИРЗОЕВ М. Н. Ольга Александровна Сухарева - пионер таджикской этнографии 108

ОДИНАЕВ А. И. Инькосони ҳароёни экспедиции Искандарқӯл дар «Рӯзномони сафари Искандарқӯл»-и А. Мустаҷири 119

ПИРУМНОЕВ М. Х. Историография политической и социально-экономической истории древнего Памира 130

НУРУЛЛОЗОДА Х. М. Муалло Эркасе ходими сиёсӣ ва муаррихи ширинҳо 137

БОСТОНИШНОСИ - АРХЕОЛОГИЯ - ARCHEOLOGY
Л. ГУНВОР, Х. ШИТЕФАН, О. СУТКОВСКА. Греческие музыкальные инструменты (авлоы) из храма окаса на городиши Тахти сангии 142

ХУДЖАГЕДИЕВ Т. У. Новые палеолитические местонахождения в верховых Зарафшона (Лянинский район) 152

ХРОНИКА
Международный научный семинар (г. Россия, 2022 г.) 161

ЮБИЛЕЙ УЧЕНОГО
К вершинам исторической науки, профессору Абулхаеву Ракиб Абдулхайевичу 85 лет.. 166

— МУАРРИХ-ИСТОРИК-HISTORIAN —

УДК - 94 (470)*1870/1871*

ИНЊИКОСИ ҶАРАЁНИ ЭКСПЕДИЦИИ ИСКАНДАРҚӮЛ ДАР
«РЎЗНОМАИ САҒАРИ ИСКАНДАРҚӮЛ»-И А. МУСТА҇҆ЧИР¹

ОДИНАЕВ А. И.

Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносӣ ба номи А. Дониш

Дар ҷаҳони лашкаркашии Россия ба Осиёи Миёна, 2 майи 1868 шарҳи Самарқанд ва манотки атрофи он тобеи империяи Россия гардид. Ҷасимим гирифта шуд, ки аз хисоби шаҳрҳон Самарқанд ва Қаттакӯрғон ноҳияни хоссе ташкил карда шавад ва опро аз окути мувакқати Зарафшон тагйирӣ ном диханд. Генерал-майор А. К. Абрамов сардори он таъбин мешавад.

А. К. Абрамов ба хотира тобеи манотки болообӣ водии Зарафшон, экспедицияе таъсис намуд, ки он аз ду отряди ҳарбӣ иборат буд.

Дар маснери пешрафт ба ҷониби болообӣ Зарафшон Самарқанд баромадаи «экспедиции Искандарқӯл» ба зергурӯҳо тақсим мешавад, ки он аз ҷониби муаллифи «Рӯзномони сафари Искандарқӯл» ин таър беён шудааст:

«Дар он мавзӯъ (ъясне Рӯзи обиқ. - О. А.) ҳоб карда, мутақоби қўшуниро чамъ карда..., камен аскария маъса тўрагон дам гирифта, мутақоби қўшуниро чамъ кардем. Аз он чой саворӣ карда... атрофи ҷавонабро тамошо карда, мутақоби қўшуниро чамъ карда, боз аз он чой саворӣ карда, равона шудем... миқдори до сағт нишаста, мутақоби қўшуниро чамъ карда, аз он чой баромада равон шудем. Аз он чо (дехон Вота) пиёда шуда, кото як-як фурӯмадем, дар таҳти дарҳо зебо фурӯмадем, миқдори до сағт дар он чо чой ҷӯшонида, бо ҳаромҳо тўрагон ҳорда, дар лаби об нишаста будем, ки аскария расида омайданд» [8, 24, 68, 137, 140, 158].

Аз ин навиштани А. Мустаҷири бармеояд, ки ҳайатҳои экспедиции Искандарқӯл бо нигоҳ доштани фосилияни байнӣ гурӯҳи ҳаракат мекардаанд. Қабл аз ҳаракати ин экспедиции, сардори отряди ҳарбӣ А. К. Абрамов номаҳое ба бенингизарон болообӣ Зарафшон ва наҳоҳин ҳамчавори он ирсол карда, вуруди ин гурӯҳ ва ҳадафи мусоламатомези ин экспедициро эълом мекунад.

Дастан асосӣ бошад дар 26 апрели соли 1870 аз Самарқанд ба фармондехин капитан А. Д. Гребенкин ба роҳ баромада, рӯзи 29 апрел дар Богонӣ Рӯзи Обиқ навзидни дехан Дашибоқӣ мерасдал. Ба дастан мазкур дастур дода мешавад, ки дар ҳамон ҷо тавакқуф карда, мунтазири омадани генерал А. К. Абрамов бошанд, ки ҷандурузе дар Самарқанд бо корҳои маъмурин худ банд шуда буд [2, 50].

Дар ҳамин ҳол, рӯзи 30 апрел ҷаҳа нафар аз аҳолии бесигарии Фалгар бо ҳайати отряди ҳарбӣ капитан А. Д. Гребенкин ва генерал-лейтенант Барон Иогани - Фридрих - Густав Александрович Аминов ҳабари пешравии

¹ Макола дар яснои ҷонҳо «Таърихи ҳалқи тоҷик (асрон III-аввали аери XX), рақами қайди даққатӣ 012171211 навишта шудааст.

АКАДЕМИЯИ МИЛЛИ ИЛМОХОИ ТОҶИКИСТОН
ИНСТИТУТИ ТАРРИХ, БОСТОНШИНОСИ ВА
МАРДУМШИНОСИ НА НОМИ АҲМАДИ ДОНИШ

МУАРРИХ

(мачаллаи илми - назариявӣ)

№ 1 (33) 2023

Мачаллан измай-назарияни «Муаррих» соли 2015 таъсис ёфту, дар давоми як сол ҷаҳон шумро ба забони тоҷӣ, рӯйбӯши аз 174 (МЛ-97) 15 инвари соли 2021 аз наъ ба қаби гирӯфа шудааст.

Мачаллаи 26 ашери соли 2018 дар ӯзбекии мачаллаҳои ишони тақриишиандан Комиссияи олии атtestasiонии (КОА) наъди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва санҷ 21 феврал соли 2022 таҳти раҳами 1520 дар Федорини мағарифи шарқии тақриишиандан Комиссияи олии атtestasiонии (КОА) наъди Вазорати масориӣ ва исломи Федератсияи Россия номинавис гардид.

САРМУҲАРИР: *Насрулло УҶАҲДУЛО, доктори илмҳои таърих, профессор*

МУҲАРИРИ МАССУЛ: *Ҳамзӣ КАМОЛ, доктори илмҳои таърих, профессор*

ҲАЙАТӢ ТАҲРИРИ:

Ҳуҷӯғин ҶӯҲУДИО – академик Академии науви илмҳои Тоҷикистон;
Ҳуҷӯғин БИРЗУМНО – ӯзун ӯбодистаг Академии науви илмҳои Тоҷикистон; доктори илмҳои таърих, профессор;
Абдулло ГАФУРОВ – номзади илмҳои таърих, дотсент;
Лариса ДОҲУДОЕВА – доктори илмҳои таърих, профессор;
Аскарали РАҶАБОВ – доктори илмҳои таърих, профессор;
Абдулвалид САДИҚ – номзади илмҳои таърих;
Самидуро БОБОМОДЛОЕВ – доктори илмҳои таърих;
Косимуро ИСКАНДАРОВ – доктори илмҳои таърих;
Виктор ДУБОВИТСКИЙ – доктори илмҳои таърих (Русия);
Александар ЧУБАРИН – академик Академии илмҳои Русия, доктори илмҳои таърих, профессор (Русия);
Франсис РІННАР – доктори илмҳои таърих, профессор Академии науви ишони Тоҷикистон, доктори илмҳои таърих, профессор (Фаронса);
Анри-Пол ФРАНКФОР – доктори илмҳои таърих, профессор (Фаронса).

© Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносӣ ба номи
Аҳмади Донишӣ Академияи милли илмҳои Тоҷикистон, 2023.

— МУАРРИХ-ИСТОРИК-HISTORIAN —
МУНДАРИЧА - СОДЕРЖАНИЕ - CONTENTS

ТАРРИХИ ВАТАНИӢ - ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ИСТОРИЯ - NATIONAL HISTORY	
УҶАҲДУЛО Н. К., ИСЛОМОВ Ф. Ш. Из истории становления промышленности города Душанбе в 20-е годы XX века.....	5
САНДОВ А. Ватын давлати сарбадарони Ҳурросон пас аз фавти Амир Ваҷҳуддини Масуд.....	13
ХОТАМОВ Н. Б. Начало сезона американского сорта хлопка в Средней Азии и роль российской банков для ее развития.....	21
МЕЛНИКИН Э. Ватын ҳунари ҳунаравии на ҳунаравии Ҳурросон Ҳурросон нимайи дувуми асри XIX - оғози асри XX.....	34
ШЕРМАТОВ Г. А. Организация и деятельность эвакогоспиталей на территории Таджикистана в годы Великой Отечественной войны.....	41
АКРАМОВ М. И. Особенности борьбы с басмаческим движением и упрочение Советской власти на Памире в 1918 - 1923 гг.....	53
БАКИЕВА М. К. Российские исследователи о специфике ремесленного производства Верховине Зарафшана.....	66
МАЛИКОВ М. Х., АЛИМАРДОНОВ Б. Масони мубрами бо энергии барк таъмин намудани аҳолии номхони наъзисатарӣ.....	72
ТАРРИХИ УМУМӢ - ВСЕОБЩАЯ ИСТОРИЯ - GENERAL HISTORY	
ХОЛНАЗАРОВ Н. М. Мархади дувуми никонди Сарв.....	78
ТАВАРИХИГИРӢ ВА МАҲАҲАҲИНОСӢ - ИСТОРИОГРАФИЯ И ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ - HISTORIOGRAPHY AND SOURCE STUDY	
УҶАҲДУЛО Н. К., АБДУЛАЗОДА З. Ильясони лашкаркашии Россия ба Аморати Ҳурросон дар «Түхҳан шоҳӣ»-и Мирзо Абулазими Сомӣ.....	87
САЙНАКОВ С. П. Краткий обзор сочинений античных авторов по истории Парфии.....	101
ХОДЖАЕВ Н. ДЖ., МИРЗОЕВ М. Н. Ольга Александровна Сухарева - пионер таджикской этнографии.....	108
ОДИНАЕВ А. Н. Ильясони ҷаҳони экспедиции Искандарқӯл дар «Рӯйноми сафари Искандарқӯл»-и А. Мустаҷир.....	119
ПИРУМШОЕВ М. Х. Историография политической и социально-экономической истории древнего Памира.....	130
НУРУЛЛОЗОДА Х. М. Мудо Эркаве - ходими сабейӣ па муаррихи шинохта.....	137
БОСТОНИШИНОСӢ - АРХЕОЛОГИЯ - ARCHEOLOGY	
Л. ГУНВОР, Х. ШТЕФАН, О. СУТКОВСКА. Греческие музыкальные инструменты (авлоисы) из храма окса на городище Таҳти сангӣ.....	142
ХУДЖАҒЕДДИЕВ Т. У. Новые палеолитические местонахождения в верховых Зарабона (Айнинский район).....	152
ХРОНИКА	
Международный научный семинар (г. Москва, 2022 г.).....	161
ЮБИЛЕЙ УЧЕНОГО	
К вершинам исторической науки, профессору Абулхаину Ракиб Абулхаевичу 85 лет..	166

— МУАРРИХ-ИСТОРИК-HISTORIAN —
УДК - 9

КРАТКИЙ ОБЗОР СОЧИНЕНИЙ АНТИЧНЫХ АВТОРОВ
ПО ИСТОРИИ ПАРФИИ¹

Сайнаков С. П.,
Институт истории, археологии и этнографии им. Ахмада Дониша

Парфянская империя в период своего существования являлась одним из основных игроков в истории и международных отношениях древнего мира. Это государство оказало влияние на ход развития мировой истории.

Несмотря на занимавшее заметное и достойное место в мировой истории, сегодня в нашем распоряжении имеются разнообразные источники, которые дают только фрагментарные сведения по истории Парфянской империи. О парфиянах содержится важная информация в сочинениях греко-римских, древнекитайских, мусульманских и других авторов, а также в археологических, нумизматических и эпиграфических памятниках. Но среди всех источников, труды античных авторов занимают особое место.

Впереди среди античных авторов Геродот упомянул о племени дахах. «Однако, – пишет А. С. Балаханцев, – идентичны ли они средневизантийским дахах, еще предстоит выяснить» [3, 7], но не прямым первым среди греческих историков в своем труде «Всебоейской истории» Полибий обратил внимание на историю государства Парфии, особенно на события 40-х – 30-х гг. II в. д.н.э. В его труде рассматривается история Селевкидского и Греко-Бактрийского государств и частично изложена ранняя история Парфянского государства, в частности даются сведения о походе Антиоха III против парфянского царя Ариана II [18]. Полибий в основном уделяет внимание истории Римской империи, а события за переделами империи для него имеют второстепенное значение.

Ряд вопросов по истории Парфии были изложены в труде Посидония под названием «История» в 52 книга не дошедшего до нашего времени [19; 24; 25]. Отдельные фрагменты из истории Парфии в своих трудах использовали географ Страбон, греческий историк Диодор и римский историк Тит Ливий, благодаря которым современные исследователи имеют возможность использовать сведения Посидония о парфянской державе. Так, Посидоний, дает очень важную информацию о существующем Совете аристократов при дворе аршакидов. Страбон, опираясь на его сведения пишет, что Верховный Совет парфян состоит из двух частей, в первую часть которого входят родственники царя, а во вторую – мудрецы и священники. Цари избираются обеими партиями [20, XI, IX, С. 515. 3]. Таким образом, Посидоний сообщает о том, что парфянская монархия была аристократическим государством.

¹ Статья написана на основе проекта «История таджикского народа» (III - начало XX в.), государственный регистрационный номер 012171121.

АКАДЕМИЯИ МИЛЛИ ИЛМХОИ ТО҆ЦИКИСТОН
ИНСТИТУТИ ТА҆РХИХ, БОСТОНШИНОСИЙ ВА
МАРДУМШИНОСИИ БА НОМИ АҲМАДИ ДОНИШ

МУАРРИХ

(мачаллаи илмӣ - назариявӣ)

№ 1 (33) 2023

Мачаллан измӣ-назарияни «Муарриҳ» соли 2015 таъсис ёфт, дар давоми як сол ҷаҳон шумоҳ ба забонҳои тоҷӣ, рӯйӣ ва англисӣ напишавад. Мачаллаҳо дар Вазорати фарҳанги Чумхурии Тоҷикистон таҳти 174/МР-97 15 январи соли 2021 аз наъ ба қаби гирифта шудааст.

Мачаллаҳо дар 26 ашрени 2018 дар ӯзбекӣ мачаллаҳои ишоми тақриишиандан Комиссияи олии атtestasiонии (КОА) наъдз Президенти Чумхурии Тоҷикистон ва ин санан 21 феврал соли 2022 таҳти раҳами 1520 дар ғозареши макаллаҳои ишоми тақриишиандан Комиссияи олии атtestasiонии (КОА) наъдз Вазорати масорӣ ва илом-Федоратсиони Россия номинавис гардидаast.

САРМУҲАРИР: Насрулло У҆АЙДУЛО, доктори илмҳои та҆рҳҳо, профессор

МУҲАРИРИ МАССУЛ: Ҳамроҳ КАМОЛ, доктори илмҳои та҆рҳҳо, профессор

ҲАЙАТӢ ТА҆РҲИРИ:

Юсуфин ҄҆ҚУДСИО - академик Академии ишоми илмҳои Тоҷикистон;
Ҳайдарин ҄҆БИР҆МО - ӯзун ғобистаг Академии ишоми илмҳои Тоҷикистон; доктори илмҳои та҆рҳҳо, профессор;
Абдулло ГАФРОВ - номзади илмҳои та҆рҳҳо, дотсент;
Лариса ҄҆ДОҲУДОЕВА - доктори илмҳои та҆рҳҳо, профессор;
Алексарин РА҆҆ҲАБОВ - доктори илмҳои та҆рҳҳо, профессор;
Абдулвалид ҄҆САДРИДИН - доктори илмҳои та҆рҳҳо;
Нурмуҳаммад СА҆҆ДИФ - номзади илмҳои та҆рҳҳо;
Самидмуҳаммад БОБОМОДЛОЕВ - доктори илмҳои та҆рҳҳо;
Косимину ИСКАНДАРОВ - доктори илмҳои та҆рҳҳо;
Виктор ДУБОВИТСКИЙ - доктори илмҳои та҆рҳҳо (Русия);
Александар ЧУБАРИЯ - академик Академии илмҳои Русия, доктори илмҳои та҆рҳҳо, профессор (Русия);
Франсин РИННАР - доктори илмҳои та҆рҳҳо, Академики ишоми ишоми Тоҷикистон, доктори илмҳои та҆рҳҳо, профессор (Фаронса);
Анри-Пол ФРАНКФОР - доктори илмҳои та҆рҳҳо, профессор (Фаронса).

© Институти та҆рҳҳо, бостоншиносӣ ва мардумшиносӣ ба номи
Аҳмади Донишӣ Академии ишоми илмҳои Тоҷикистон, 2023.

— МУАРРИХ-ИСТОРИК-HISTORIAN —
МУНДАРИЧА - СОДЕРЖАНИЕ - CONTENTS

ТА҆РҲИХ ВАТАӢӢ - ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ИСТОРИЯ - NATIONAL HISTORY	
У҆АЙДУЛО Н. К., ИСЛОМОВ Ф. Ш. Из истории становления промышленности города Душанбе в 20-30-е гг. XX века.....	5
САНДОВ А. Ватын давлати сарбадарони Ҳурсонс пас аз фавти Амир Ваҷҳуддини Масуд.....	13
ХОТАМОВ Н. Б. Начало сезона американского сорта хлопка в Средней Азии и роль российской банков для ее развития.....	21
МЕЛНИКИЕН Э. Ватын ҳунари ҳунаравии на ҳунаравии Бухори нимайи дувуми асри XIX - оғози асри XX.....	34
ШЕРКИМАТОВ Г. А. Организация и деятельность эвакогоспиталей на территории Таджикистана в годы Великой Отечественной войны.....	41
АКРАМОВ М. И. Особенности борьбы с басмаческим движением и упрочение Советской власти на Памире в 1918-1923 гг.....	53
БАКИЕВА М. К. Российские исследователи о специфике ремесленного производства Верховине Зарафшана.....	66
МАЛИКОВ М. Х., АЛИМАРДИНОВ Б. Масонии мубрами бо энергии барк таъмин намудани ахлонии номонҳои нағизиҳои Ҳадиса.....	72
ТА҆РҲИХ УМУМӢ - ВСЕОБЩАЯ ИСТОРИЯ - GENERAL HISTORY	
ХОЛНАЗАРОВ М. Н. Мархадаи дувуми никонди Ҳар...	78
ТА҆РҲИХГИРӢ ВА МАҲАҲАҲИНОСӢ - ИСТОРИОГРАPHY AND SOURCE STUDY	
У҆АЙДУЛО Н. К., АБДУЛАЗОДА З. Ильяскои լашкаркашии Россия ба Аморати Ҳукумии Ҳуқубан шоҳӣ-и Миран Абдулазими Сомӣ.....	87
САЙНАКОВ С. П. Краткий обзор сочинений античных авторов по истории Парфии.....	101
ХОДЖАЕВ Н. ДЖ., МИРЗОЕВ М. Н. Ольга Александровна Сухарева - пионер таджикской этнографии.....	108
ОДИНАЕВ А. Н. Ильяскои ҷаҳони экспедиции Искандарқӯл дар «Рӯйноми сафари Искандарқӯл»-и А. Мустаҷир.....	119
ПИРУМШОЕВ М. Х. Историография политической и социально-экономической истории древнего Памира.....	130
НУ҆РУЛЛОЗОДА Х. М. Муалло Эрқаев - ҳодими сиёсӣ ва муаррихи шинохта.....	137
БОСТОНШИНОСӢ - АРХЕОЛОГИЯ - ARCHEOLOGY	
Л. ГУНВОР, Х. ШТЕФАН, О. СУТКОВСКА. Греческие музыкальные инструменты (авлоисы) из храма окса на горице Тахти сангни.....	142
ХУ҆ДАГАЕДДИЕВ Т. У. Новые палеолитические местонахождения в верховых Зарабони (Айнинский район).....	152
ХРОНИКА	
Международный научный семинар (г. Москва, 2022 г.).....	161
Ю҆БІЛӢ У҆ЧЕНОГО	
К вершинам исторической науки, профессору Абулхаусену Ракиб Абулхаевичу 85 лет..	166

— МУАРРИХ-ИСТОРИК-HISTORIAN —

УДК - 9(575.3)(092)

МУЛЛО ЭРҚАЕВ ҲОДИМИ СИЁСӢ ВА МУАРРИХИ ШИНОХТА¹

НУ҆РУЛЛОЗОДА Х. М.

Институти та҆рҳҳо бостоншиносӣ ва мардумшиносӣ ба номи А. Дониш

Як аз ҷаҳороҳо шинохтаи илму сиёсати замони Тоҷикистони Шӯравӣ ҳодими наомоён илмӣ, доктори илмҳои та҆рҳҳо, профессор Муалло Эрқаев тамоми ҳаётӣ ва ғаъзалияти худро сарғи омӯзиши та҆рҳҳои Чумхурии Тоҷикистон намудааст. Ӯ маъсүф мӯҳаккими моторфи илми та҆рҳҳо буда, барҳак яке аз шоҳсултонҳои он дар миени та҆рҳнамоғони мусоҳири тоҷини ба ҳисоб меравад [2,78].

Муалло Эрқаев 9 майи 1910 дар дехан Сайроби бекигарии Бойсунни аморати Ҳукумии Ҳуқубан шоҳӣ-и Миран Абдулазими Сомӣ.....

Синас, бо амри кисмат ба пойтаҳти нағунӯнёи Чумхурии Тоҷикистон - шаҳри Душанбе омада, дар катори садҳо ҳамсизони аз меҳрӯбонҳон падару молар барваст марҳумшида таълими тарбияро дар ҳонан бечагон гирифтаст. Бо гирифтани маъмӯъни омӯзгорӣ дар Доғнишкадаи тоҷинии муаллимӣтарекунини (Гоҷинирпос) Тоҷикашдад ва байдӯҷандаре дар факултети та҆рҳҳои Институти давлатии педагогии шаҳри Душанбе (ҳоло Доғнишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ) таҳсил намуда, шугули меҳнатни худро, ки хеле барваст сар карда буд, ҳамчун устоди мактаби ойлӣ идома бахшидааст. Ҳамон ин таҳксусин мӯътамаде барон Муалло Эрқаев дар сатҳи баланди таҳқиҷотигони хизӣ ба илмуни омӯзгорӣ дар онҳа буд [7, 12].

27-уми январи соли 1941 Муалло Эрқаев дар вазифане лектори шӯбани тарбиятни ташвиқотии Қумитан Марказии Партии Коммунистии (бешеъвиики) Тоҷикистони таъсис гардид. Дар он давра тамоми масъсузии тарғиботӣ ва ташвиқотӣ шӯбайи мазкур, махсусан баланди оғози ҆Чашни Бузурги Ватагӣ дучанд афзуд.

Вазни мурракабӣ сиёсӣ ва иқтисодии ҳарбӣ дар тамоми қаламарви Иттиҳоди Шӯравӣ аз бисер ҷиҳат ба ғаъзалияти воситаҳои ташвиқотии тарғиботӣ ва ҳамзимони нишонрас будани онҳо вобастагии зиёде дошт. Махорати қасби, хисси баланди масъсузияни ташкилотигони Муалло Эрқаев роҳбаригӣ ҳизбии чумхуриро ба ҳулосе овард, ки аз 23-уми май соли 1942 сарварии табииғоти шифхони шӯбани номбурдадро ба ҳиммат ӯ гузоранд.

Маъсүф пайвастаи меҳнат мекард, бештар ба вилояту ноҳияҳо сафар менамуд, бо мардум воҳӯрҳо мегузаронд, дар ин ватъи мурракаб olandонро дилбартӣ мекард. Дар воҳӯрҳо сокинони чумхуриз аз қаҳрамонию галабаҳони сар-

¹ Макола дар асоси лонги «Та҆рҳҳои ҳалҳои тоҷик» (асри III ва аввали асри XX), раками қайди аюлатӣ 0121TJ1211 навишта шудааст.

МУАРИХ

(мачаллан илмий - назарияв)

№ 2 (34) 2023

Мачаллан илмий-назарияни «Муарих» соли 2015 тасине ёфтад, дар давоми як сол ҳаҷар шумоно ба замони таърих, русӣ ва амрлиқӣ наимон мешавад. Мачалла дар Вазорати фарҳанги Чумхурӣ Тоҷикистон таъсис ёфта шуда, 15 май 2015-кии соли кадомиёни интишари мешавад.

Мачалла аз 26 апрели соли 2016 дар рубъи макалланои илмии таъсисшавандад Комиссии олии атtestаціони (КОА) назади Президенти Чумхурӣ Тоҷикистон ва аз сани 21 февраля соли 2022 таҳти раками 1520 дар Ферҳизи мачалланои илмии таъсисшавандад Комиссии олии атtestаціони (КОА) назади Вазорати мадриб ва ишӯи Федератсии Россия номинаве гардидаад.

САРМУҲАРИР: Наврузо УМАДДУЛЛО, доктор ишқомон таърих, профессор

МУҲАДРИРИ МАСҮЛ: Ҳамза КАМОЛ, доктор ишқомон таърих, профессор

ҲАДАТИ ТАҲРИРИ:

Сарфоҳо ЕКУЧИНО - академики Академии ишқомони Тоҷикистон; Ҳабибоно НИГУ҆РДИНО - узви ибобистон Академии ишқомони Тоҷикистон; доктори ишқомон таърих, профессор;

Абуруро ГАФУРОВ - номодзи ишқомон таърих, доцент;

Ларса ДОЛДСУЛОВА - доктори ишқомон таърих, профессор;

Акрамӣ РА҆ДАЧОВ - доктори ишқомон таърих, профессор;

Абураззӣ ША҆РҒЕЗОДА - номодзи ишқомон таърих;

Нурмуҳаммад СА҆ДАҚОДОЗ - доктори ишқомон таърих;

Саидурраҳо ВОРОМОУЛОНОВ - доктори ишқомон таърих;

Касимо ИСКАНДАРОВ - доктори ишқомон таърих;

Виктор ДУГОВІТСКІЙ - доктори ишқомон таърих (Русия);

Александр ЧУБАРЕН - академик Академии ишқомони Русия,

доктори ишқомон таърих, профессор (Русия);

Франсис РИППАР - узви хорхени Академии ишқомони Тоҷикистон,

доктори ишқомон таърих, профессор (Франсия);

Андре-Поль ФРАНКОФОР - доктори ишқомон таърих, профессор (Франсия).

© Институту таърих, бостонишноси ва мардумшиноси ба замон
Академии ишқомони Тоҷикистон, 2023

МУАРИХ-ИСТОРИК-НІСТІЯН

МУНДАРИЧА - СОДЕРЖАНИЕ - CONTENTS

ТАЪРИХИ ВАТАНИ - ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ИСТОРИЯ - NATIONAL HISTORY

Ҳамза КАМОЛ. Восстание 806-810 гг. в Самарканде.....	5	
САДДОВА Н. Накиб Рашиуддин Фазлулло дар умири идори давлати Элхониҳо.....	15	
ХОДЖАЕВА Н. Д҆Л. К вопросу о реалистических воззрениях Ахеменидов.....	23	
ШАРИФЗОДА А. Ҳ. Мунк - зодробонии наини замони Сомонии.....	31	
АБДУЛАДДАВ Р.А., БЕРИЗОДА В.А. Аз таърихи таснии на филологияни Китобхонаи марказии ишони АИ НИС Тоҷикистони.	39	
УМАРОВА З.Ҳ. Наврӯз в контексте культуры народов Центральной Азии: история и современность.....	49	
МУХАММДИНОВ С.Р., АРТЫКОВ А.А. Вопросы исследования добчи каменного угля и нефти в Средней Азии во второй половине XIX века.....	57	
АДИГУРАНШОВ Ф.М. Заминаҳон иҷтимоӣ - истиқодии ташкили қоҳзӯҳ ва созоъзӯҳ дар Таджикистон Шӯравӣ.....	66	
КАРАМАЛШОВ К.Н. Проблемы развития исторической науки в условиях модернизации таджикского общества.....	72	
ТАҲРИХИИ ТО҆Н ВА МАЛХАЗИНОСИ - ИСТОРИОГРАФИЯ И ИСТОЧНИКОВЕДЕНІЕ - HISTOGRAPHY AND SOURCES STUDY		
ШИРСАФ. Археография, опубликованная рукописью «Диван-и Хафиза № 426 из собрания Центра письменного наследия Национальной академии наук Таджикистана».....	78	
ПИРУММОВ М.Ҳ. Памир и период владычества монголов в Средней Азии (начала XIII – первой половины XIV вв.).....	85	
ГАНДЖАКОВА М.Г. Историография истории деятельности культурно-просветительских учреждений Таджикистана в 1924-1941 гг.	92	
СОНИКОВА С.А. Византийское дело таджиков в конце XIX – начале XX вв. (по материалам письменных источников).....	100	
ҲАҲИМОВА З.Г. Эстетический идеал таджиков (по материалам произведений деревоизданий русских авторов).....	107	
ХУСЕИНОВ Ф.Р. Дипломатические отношения Махмуда Газиави с Карабахидами (источниково-исторический и историографический аспекты).....	112	
НЕРОХИМОВ М.Ф., БИЗЕККОВА Б.Т. Историографические и источниковедческие аспекты изучения народного kostюма таджиков ГБАО конца XIX – XXI вв.	118	
РАҲМОТАЛОВ Р.Б. Сахми академик П.Б. Бобононодар эҳм дар рӯзи ишони сиаторашинии тоҷик.....	124	
МАРДУМШИНОСИ - ЭТНОГРАФИЯ - ETHNOGRAPHY		
ДОДХУДОЕВА Л. Этнография таджиков верхней Заилияни в экспедиционных документах организаций румынских М. С. Ачишини и др.	130	
ЮСУФЗЕКОВА З., ПОВАЛИЧИНА М.Р. Рахимов и М.А. Хамидзанова - знатоки духовной и материальной культуры таджиков.....	137	
БОСТОНИШНОСИ - АРХЕОЛОГИЯ - ARCHAEOLOGY		
ПИЛОТОВ А.Г. Типы ручек керамических лепных котлов Верхней Заилияни в V-VIII вв. н.э.	144	
ТАҚРИЗ - ОТЗЫВ - REVIEW		
АМИРИҲОҲ Н. Пажӯҳише дар шириноти вожеи ва комони ҳаҷодии таърихи асрҳои VII-IX-и Варорӯд Ҳуросон.	149	
СОНГАРДА ДОНШИШАНД - ЮНСИЛ ҲУЧИНОГИ - ANNIVERSARY OF THE SCIENTIST МАДДАМЕДЖАНОВА З. Жизни отдана науке.....		152

МУАРИХ-ИСТОРИК-НІСТІЯН

ТАЪРИХИ ВАТАНИ - ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ИСТОРИЯ - NATIONAL HISTORY

УДК - 9 (575)

ВОССТАНИЕ 806-810 ГГ. В САМАРКАНДЕ¹

Ҳамза КАМОЛ,
Институт истории, археологии и этнографии им. А. Дониша

В начале IX века появились первые признаки упадка Аббасидского халифата. Большинство средневековых историков считают, что халифат при Харуне после свержения Бармакидов стал источником беспорядков и неповиновения. В частности, историк и министр Саманидов Абуали Баг'ати (ум. в марте 974 г.) пишет, что после троекратной смены Бармакидов Харун обвинялся в том, что мера, предпринятая им по отношению к Бармакидам, «была не от мудрости и не от общечестия цара, что беспорядки в стране и Рашида были причиной беспорядков». Абуали Баг'ати называл Бармакидов «Бармакидом» [1,154]. Историк XI века Абусаид Гардани отмечает, что «когда они [Бармакиды] были уничтожены, беспорядки возникли в делах страны, и некому было их исправлять или принять меры, и состояние довода в государственной казне ухудшилось, и Харун пожалел о том, что натворил, и ничего не было смысла спасать» [7, 163].

Бармакиды были из знатного, благородного рода области Балха, которые благодаря своей проницательности, мастерству, деловитости и заслугам достигли высокого положения в министерстве и управлении провинции халифата. Бармакиды были связаны с халифом в период правления Омейядов, а затем Халид ибн Бармак, глава династии Бармакидов, присоединился к основателю Аббасидского халифата Абулаббасу Саффаю в борьбе Аббасидов и Омейядов за халифат. Согласно Табари (839-923), Халид ибн Бармак был одним из командующих армии Абулумунах Хорасане в битвах в свергении Омейядов из этой земли [3, 4034-35]. После падения Омейядского халифата Халид пошел на службу к Абулаббасу Саффаю и занял заслуженное положение в халифате. Когда Абулаббас Саффаю казнил своего министра Абуслама, который симпатизировал алавитам, он передал управление министерством Халиду Бармаки. Хотя у Халида Бармаки и не было официального статуса министра, но он отвечал за министерство. Позже Саффаю назначил Халида Бармаки главой дивана халифата, отвечающего за сбор налога с урожая [18, 231]. Халид Бармак некоторое время был главой дивана рассал (корреспонденции) в халифате, а позже - Министром Аббасидов (754-775) был назначен правителем Персии. Несмотря на клевету и зависть врагов, Минсур Аббас доверял Халиду и позже назначил его управлять Раем, Табаристаном и Дамавандом. Его сын Яхъя был заместителем и преемником отца в Рай. Согласно сообщению Фасехи Хавафи (1375 - ум. после 1441 г.) Халид Бармаки умер в 157 г.Х.773-774 г. [18, 252]. Во время халифата Махди (775-786) и Харун ар-Рашида (786-809) сын Халида - Яхъя ибн Халид и его сыновья Фазл и Джадар занимали высокие посты в халифате. Баг'ати, упоминая Яхъя и его детей, пишет: «У Яхъя ибн Халида было четверо сыновей: Фазл, Джадар, Муса и Мухаммад. Фазл и Джадар были

¹ Статья написана в рамках проекта «История таджикского народа (II - начало XX вв.)», государственный регистрационный номер 0121TJ1211.

АКАДЕМИЯ МИЛЛИИ ИЛМ҆КОИ ТОЧИКИСТОН
ИНСТИТУТИ ТАЪРИХ, БОСТОНИШНОСИ ВА
МАРДУМИНОСИ БА НОМИ АХМАДИ ДОНИШ

МУАРРИХ

(мачаллан илмий - назарияв)

№ 2 (34) 2023

Мачаллан илмий-назарияни «Муаррих» соли 2015 таъсис ёфта, дар давоми як сол ҷаҳон шумоно ба замоне таърих, русӣ ва амлий навозон мешавад. Мачаллан дар Вакоати фарҳанги Чумхурӣ Тоҷикистон то 1975-ро 15 сароҳи сабтӣ мегӯянд, кадомеи сароҳи сабтӣ.

Мачаллан аз 26 апрели соли 2016 дар рубъати мачалланон илмии таърихшавандон Комиссии олии аттестацисонии (КОА) назади Президенти Чумхурӣ Тоҷикистон ва аз сани 21 февралӣ соли 2022 таҳти рақами 1520 дар Ферҳити мачалланон илмии таърихшавандон Комиссии олии аттестацисонии (КОА) назади Вазорати мадриб ва ишӯи Федератсии Россия номинаве гардидаанд.

САРМУҲАРИР: Наврузо УМАЙДУЛОЛО, доктор илмови таърих, профессор

МУҲАДРИРИ МАСҮЛ: Ҳамза КАМОЛ, доктор илмови таърих, профессор

ҲАЙАТИ ТАҲРИРИ:

Ҳорғондо ЕЖУЧИНО - академики Академии илмови Тоҷикистон; Ҳабебурраҳим НИГУ҆РДИНО - узви бостонии Академии илмови илмомон Тоҷикистон; доктор илмови таърих, профессор;

Абдуллоҳ ГАФУРОВ - номодзи илмий таърих, доасент;

Ларса ДОЛДСУЛОВА - доктор илмови таърих, профессор;

Акрамӣ РА҆҆ЗОҚОВ - доктор илмови таърих, профессор;

Абдулзайид ША҆҆РҒЕЗО҆҆ДА - номодзи илмови таърих;

Нурмаджон СА҆҆ҲИДО҆҆ДА - номодзи илмови таърих;

Саидзода ВОРОМОУЛЛОҲОН - доктор илмови таърих;

Касимов ИСКАНДАРОВ - доктор илмови таърих;

Виктор ДУГОВОВИЦКИЙ - доктор илмови таърих (Русия);

Александр ЧУБАРЕН - академики Академии илмови Русия;

Франсис РИППАР - узви хориҷии Академии илмови Тоҷикистон;

доктор илмови таърих, профессор (Франсия);

Андре-Пол ФРАНКОФОР - доктор илмови таърих, профессор (Франсия).

© Институту таърих, бостонииши ва мардумшиносӣ ба номи
Адми. Доинӣ Ахмади Камол Ҳамзозои Тоҷикистон, 2023.

МУАРРИХ-ИСТОРИК-HISTORIAN

МУНДАРИЧА - СОДЕРЖАНИЕ - CONTENTS

ТАЪРИХИ ВАТАӢӢ - ОТЧЕСТВЕННАЯ ИСТОРИЯ - NATIONAL HISTORY

Ҳамза КАМОЛ. Востание 806-810 гг. в Самарканде.....	5	
САЙДОВ А. Накни Рашиуддин Фазуллоҳ дар умурни идории давлати Элхонико.	15	
ХОДЖАСАВА Н. ДЖ. К вопросу о реагированиях внутренних Ахеменидской царей.....	23	
ШАРХОФОДА А. Ҳ. Мунъ - заробкорони наиъи замони Сомонӣ.	31	
АБУЛЛАДЕВ Р. А., БЕРДИСО҆҆ДА В. А. Аз таърихи тасъиҳи ва фалъонги Китобхони марказии илмии АИ ҲИСС. Тоҷикистон.	39	
УМАРОВА З.Ҳ. Наврӯз в контексте культуры народов Центральной Азии: история и современность.....	49	
МУХИДИНОВ С.Р., АРТЫКОВ А.А. Вопросы исследования добычи каменного угля и нефти в Средней Азии во второй половине XIX века.....	57	
АГДУРАНШОВ Ф.М. Заминакон иччимоӣ - истиқодии ташкили колхоз ва совхоза дар Тоҷикистони Шӯравӣ.....	66	
КАРАМАЛІНОВ К.Н. Проблемы развития исторической науки в условиях модернизации таджикского общества.....	72	
ТАҲРИХНГОРИ ВА МА҆҆ҲАЗИСШИНОСӢ - ИСТОРИОГРАФИЯ И ИСТОЧНИКОВЕДЕНӢ - HISTORIOGRAPHY AND SOURCE STUDY		
РИШАР Ф. Археография поврежденной рукописи: «Диване-Хафти № 426 из собрания Центра письменного наследия Национальной академии наук Таджикистана».....	78	
ПИРГУРДИНОВ М.Ҳ. Памир и период владычества монголов в Средней Азии (начала XIII – первой половины XIV вв.).....	85	
ГАНДЖАКОВА М.Г. Историография истории деятельности культурно-просветительских учреждений Таджикистана в 1924-1941 гг.....	92	
СОДИКОВА С.А. Византийское дело таджиков в конце XIX – начале XX вв. (по материалам письменных источников).....	100	
ҲАҲИМОВА Ҳ.Ҳ. Эстетический идеал таджиков (по материалам произведений дореволюционных русских авторов).....	107	
ХУСЕИНОВ Ф. Дипломатические отношения Махмуда Газиани с Карабахидами (историко-ведеский и историографический аспекты).....	112	
НИРОХЕМОВ М.Ф., БІГНЕЖОВА Е.А. Историографические и источниковедческие аспекты изучения народного костюма таджиков ГБАО конца XIX – XXI вв.....	118	
РАҲМАТОВА Р.В. Сахми академик П.Б. Абубоқонов дар ҳеъ ва рушди ими нишонро нишонандан таҷиқ.....	124	
МА҆҆ҲАЗИСШИНОСӢ - ЭТНОГРАФИЯ - ETHNOGRAPHY		
ДОЛХУЛЮНА Л. Этнография таджиков германской Зарифиши в экспедиционных документах организованной Г.Р. Генрихом.....	130	
ЮСУФБЕКОВА З., ПОВАЛИНЬЕВА М.Р. Рахимов и М.А. Хамиджанова - знотики духовной и материальной культуры таджиков.....	137	
БОСТОНИШНОСӢ - АРХЕОЛОГИЯ - ARCHAEOLOGY		
ПУЛОТОВ А.Т. Типы ручных керамических лепных котлов Верховья Зарафшана в V-VIII вв. н.э.....	144	
ТАҲРИХ - ОТЗЫВ - REVIEW		
АМИРНОҲӢ Н. Пажӯҳишҳо дар ширкати воже ва комили ҳаҷодии таърихи асрҳо VII-IX-Варорӯд Ҳуросон.	149	
СОГДИЯН ДОНИШМАН҆҆Ц - ЮВІЛЕЙ ЧУННІГО - ANNIVERSARY OF THE SCIENTIST МАДАМДИ҆҆ЗОҚОВА З. Жизнь отдана науке.....		152

МУАРРИХ-ИСТОРИК-HISTORIAN

the beginning of the struggle for the caliphate between his sons, Muhammad al-Amin and Ma'mun), the author of the article based on the reports of sources from the 9th century, comes to the conclusion that the uprising of Rofe' ibn Layz ends in peace, since the ruler of Khorasan Ma'mun, who fought against Rofe' ibn Layz in such a difficult situation of the struggle for the caliphate, was interested in the speedy establishment of peace in this territory.

Key words: uprising of Samarkand, Mavzutshahr, Khorasan, Merv, Amul, Bukhara, Ali ibn Isa, Rofe' ibn Layz, Umayyads, Abbassids, Hamza ibn Rashid, Marqash, Narzama ibn A'yan, Jaigava Khar-luti.

Сязовена о авторе: Ҳамза Камол (Камолов Ҳамзозои Шарифов) – Институту истории, археологии и этнографии именї А. Доинӣ НАШТ, доктор исторических наук, профессор, завзяющий отъездом времён, срезмешеъской и новой истории Афргон 734025, Республика Таджикистан, г. Душанбе, пр. Рӯзнома, 31. Е-майл: hamza_Kamol@mail.ru

About the author: Hamza Kamol (Kamolov Hamzozon Sharifov) – A Doshch Institute of History, Archaeology and Ethnography NAST, Doctor of Historical Sciences, Professor, Head of the Department of Ancient, Medieval and Modern History. Address: 734025, Republic of Tajikistan, Dushanbe, Rudaki Ave., 33. E-mail: hamza_Kamol@mail.ru

УДК - 9 (575)

НА҆҆ҲИ҆҆РШИДУДИН ФАЗУЛЛОҲ ДАР УМУРИ ИДОРӢӢ ДАВЛАТИ ЭЛХОНИХ҆҆ҲО

Абдуллаҳов СА҆҆ЙДОВ,
Институти таърихи, бостонииши ва мардумшиносӣ ба номи А. Доинӣ

Фазуллоҳу Абӯтхайр Рашиуддини Ҳамзалий таърихи соли 1247 дар Ҳамалон тавалудуфт. Ҳадари ӯ Имолуддин дар бобоши Муваффаку-л-давла табии будан. Рашиуддин дар Ҳамалон таҳсил намуда, шумон мухтасани замони аз худ кард, якчанд забонро мелонист дар қасби падару бобоши табии низ рагбати зиёд зонти. Замони дар сарни кӯдрат будани хокими лиҳони Абоко (1265-1282) Рашиуддин дар дарбори ӯ ҳисмат намуда, дар дарбори Элхоникон хамарни табии шӯҳрат ҳасб намуда, лаҳзаби габибо соҳиб гашти. Баробарии қасби табии ӯ ба умурни давлатгорӣ низ таваҷҷӯҳ донти.

Дар солҳои аввали ҳуқуқонии Гозонҳон (1295 - 1304) Рашиуддин Фазуллоҳу дар Ҳарборд ҷаҳонга ба табии будан, баланд номӣ вазiri ҷевон таълими шуд, ки корҳои мухими давлати ба уҳдии ӯ өвгузор мегардиши. Балзар мансаби соҳибенро интишори соҳиб гашт [10,1299-1300] ва дар замони салтани Ҳуҷҷиту (1304-1316) ва Абусалми (1316-1335) низ Рашиуддин ҷонвари онҳоро иҷора мекарди.

Рашиуддин дар ҳаҷти сиёҳ, иктисолӣ-ҷиҷимӣ ва фарҳанги давлати Элхонико накши бағоят буғуроз боизладаст.

Замони ҳуқуқонии Элхонико муғулони ҷагатӣ борҳо ба ҳудуди онҳо ҳуҷумони гораҷониши киштоҳар бекарданд. Илови ба он аҳоли қишинар аз ҷониби худи мугулҳои элхонӣ ва амирони онҳо ба андохӣ беноманд ва парҳоҳони берҳонча мавриди истиқоматӣ мекарди. Ий корҳо билиҳори ба таназузли иктисолӣ, ҳаробашини соҳиб қишишӣ ва ғарбии шаҳру рустоҳо сабаб шуд.

Ҳангоми вазорати Гозонҳон ва Ҳуҷҷиту Рашиуддини Ҳамзалий ӯнанамуд, ки аз

¹ Ҳамзалий дар асоси ҳондии «Таърихи ҳалқи тоҷик» (архон III - аввали асрҳо XX), разъяснӣ қайдӣ давлатӣ 0121712111 нашниш шудадаст.

АКАДЕМИЯ МИЛЛИИ ИЛМ҆КОИ ТОЧИКИСТОН
ИНСТИТУТИ ТАЪРИХ, БОСТОНИШНОСИ ВА
МАРДУМШИНОСИ БА НОМИ АХМАДИ ДОНИШ

МУАРИХ (мачаллан илмий - назарияв)

№ 2 (34) 2023

Мачаллан илмий-назарияни «Муарих» соли 2015 тасине ётад, дар давоми як соъз чадор шумои
ба замони тоҷӣ, русӣ ва английӣ наимон мешавад. Мачалла дар Вазорати фарҳанги Чумхурӣ
Тоҷикистон (№ 17-рд) таъсис юборӣ шуда, кадомиёни ӯзбекӣ мешавад.

Мачалла аз 26 ӯзбекии 2016 дар рубъи макалалоҳо ишон тақришавандид Комиссияи
онии аттестацонии (КОА) назади Президенти Чумхурӣ Тоҷикистон ва аз сани 21 феврал соли
2022 таҳти рӯзномаи 1520 дар Фарҳии мачалалоҳо ишон тақришавандид Комиссияи онии аттес-
тацияни (КОА) назади Вазорати мадриҷ ва ишон Федератсиони Россия номинаве гардида.

САРМУҲАРИР: Наврузо УБАЙДУЛО, доктор ишомон таърих, профессор

МУҲАДИРИ МАС҆УЛ: Ҳамо ҚАМОЛ, доктор ишомон таърих, профессор

ҲАДАТИ ТАҲРИРИ:

Сарфою ҲУСУНӢ - академики Академии ишомон ишомони Тоҷикистон;

Ҳабибоно НИРУМ҆ДО - узви ибобатии Академии ишомон ишомон

Тоҷикистон; доктор ишомон таърих, профессор;

АбдулоҒАФУРОВ - номодзи ишомон таърих, доитен;

Ларса ДОДСУДОЕВА - доктор ишомон таърих, профессор;

Акрамӣ РА҆҆ДОЗОВ - доктор ишомон таърих, профессор;

Абдулғайӣ ША҆҆РҒЕЗОДА - номодзи ишомон таърих;

Нурмуҳаммад ҲА҆҆ҲИДОУЛОВ - доктор ишомон таърих;

Саидурраҳо ҒОРҲОМУЛОВ - доктор ишомон таърих;

Касимо ИСКАНДАРОВ - доктор ишомон таърих;

Виктор ДУГОВІТСКІЙ - доктор ишомон таърих (Русия);

Александр ЧУБАРЕН - академик Академии ишомон Русия,

доктор ишомон таърих, профессор (Русия);

Франсис РИПАР - узви хорхони Академии ишомон ишомони Тоҷикистон,

доктор ишомон таърих, профессор (Франсия);

Андре-Пол ФРАНКОФОР - доктор ишомон таърих, профессор (Франсия).

© Институту таърих, бозонинии ва мардумшиносии ба исом
Адами Дониш Академии ишомон ишомони Тоҷикистон, 2023.

МУАРИХ-ИСТОРИК-HISTORIAN

МУНДАРИЧА - СОДЕРЖАНИЕ - CONTENTS

ТАЪРИХИ ВАТАӢӢ - ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ИСТОРИЯ - NATIONAL HISTORY

Ҳамо ҚАМОЛ. Восстание 806-810 гг. в Самарканде.....	5
САДГОВ А. Накиб Рашиуддин Фазлуллоҳ, дар умири идори давлати Элхониҳо.....	15
ХОДЖАЕВА Н. Д҆Ж. К вопросу о религиозных воззрениях Ахеменидских царей.....	23
ША҆҆РИФОЗДА А. Ҳ. Мунк - зарроубони наин замони Сомонӣ.....	31
АЛЛАД҆҆ДАЕВ Р.А., БЕРИЗОДА Е.А. Аз таърихи таснии на филологияи Китобхонаи марказии ишомони АИ НИС Тоҷикистон.....	39
УМАРОВА З.Ҳ. Навруз в контексте культуры народов Центральной Азии: история и современность.....	49
МУХДИНОВ С.Р., АРТЫКОВ А.А. Вопросы исследования добчи каменного угля и нефти в Средней Азии во второй половине XIX века.....	57
АДУРАНГИСТОВ Ф.М. Заминаҳон иҷтимоӣ - истиқодии ташкили қоҳзодаҳо дар Таджикистон Шӯравӣ.....	66
КАРАМАЛШОВ К.Н. Проблемы развития исторической науки в условиях модернизации таджикского общества.....	72
ТАҲРИХИИТОРӢ ВА МА҆҆ҲАҲИШНОСӢ - ИСТОРИОГРАФИЯ И ИСТОЧНИКОВЕДЕНӢ - HISTOLOGY AND SOURCES STUDY	
ШИРАФ. Археограф покреждени рукописи «Диван-и Хафиза № 426 из собрания Центра письменного наследия Национальной академии наук Таджикистана».....	78
ПИРУМОВ М.Х. Памир и период владычества монголов в Средней Азии (начала XIII – первой половины XIV вв.).....	85
ГАНДЖАКОВА М.Г. Историография истории деятельности культурно-просветительских учреждений Таджикистана в 1924-1941 гг.	92
СОНИКОВА С.А. Византийское дело таджиков в конце XIX – начале XX вв. (по материалам письменных источников).....	100
ҲА҆҆ҲИМОВА З.Г. Эстетический идеал таджиков (по материалам произведений деревоизданий русских авторов).....	107
ХУСЕИНОВ Ф.Р. Дипломатические отношения Махмуда Газневи с Карабахидами (источниково-исторический и историографический аспекты).....	112
НЕРХИМОВ М.Ф., БИЗЕККОВА Б.Т. Историографические и источниковедческие аспекты изучения народного костюма таджиков ГБАО конца XIX – XXI вв.	118
РАҲМОТАЛОВ Р.Б. Сахми академик П.Б. Бобоноҳо дар эҳм дар рӯзи ишон сиаторшиносии тоҷик.....	137
МА҆҆ҲАҲИШНОСӢ - ЭТНОГРАФИЯ - ETHNOGRAPHY	
ДОДХУДОЕВА Л. Этнокультура таджиков верхней Зарафшана в экспедиционных документах организаций румо-иранской эпохи (XIII-XV вв.).....	130
ЮСУФЕВКОВА З., ПОВАЛЕНЬЯ М.Р. Рахимов и М.А. Хамидзанова - знатоки духовной и материальной культуры таджиков.....	137
БОСТОНИШНОСӢ - АРХЕОЛОГИЯ - ARCHAEOLOGY	
ПИЛОТОВ А.Г. Типы ручек керамических лепных котлов Верховыи Зарафшона в V-VIII вв. н.э.	144
ТАҚРИЗ - ОТЗЫВ - REVIEW	149
АМИРШОҲИ Н. Пажӯҳише дар шириноти вожеи ва комони ҳаҷоидии таърихи асрҳои VII-IX-и Варорӯд Ҳуросон.	152
СОНГАРДА ДОНИШМАНД - ЮБИЛЕЙ УЧИВНОГО - ANNIVERSARY OF THE SCIENTIST МА҆҆ҲАҲИДЖАНОВА З. Жизни отдана науке.....	152

МУАРИХ-ИСТОРИК-HISTORIAN

УДК - 2 (09)

К ВОПРОСУ О РЕЛИГИОЗНЫХ ВОЗЗРЕНИЯХ

АХЕМЕНИДСКИХ ЦАРЕЙ¹

ХОДЖАЕВА Н. Д҆Ж.
Институт истории, археологии и этнографии имени А. Дониша НАНТ

Религиозные воззрения Ахеменидских царей является предметом дискуссий среди исследователей уже не одно десятилетие и до сих пор этот вопрос остается открытым. Ученые выдвигаются различные гипотезы, которые строятся на основе письменных источников (антропных, мусульманских) и эпиграфических памятников (авалионские тексты и надписи Ахеменидских царей). Наличие противоречивых сведений в сообщениях античных авторов и надписях ахеменидских царей затрудняет выявить истинное положение религиозной обстановки в Ахеменидском государстве.

В вопросе о религиозной принадлежности Ахеменидов следует быть предельно осторожными. Это объясняется тем, что он тесно переплетается с до сих пор дискуссионными вопросами о месте происхождения религии зороастризма, о времени и месте сложения её священной книги – «Авесты», и о времени жизнедеятельности пророка Заратуштра и его родины.

Большинство исследователей полагают, что Ахемениды были приверженцами зороастризма. Не так мало ученых, которые придерживаются точки зрения, что ахеменидские цари не были зороастрийцами. С появлением новых материалов, особенно новых обнаруженных текстов ахеменидских царей, периодически оживляется полемика по этому вопросу. Следует отметить, что каждый ученый по-своему прав, так как предоставляет убедительные аргументы в пользу своей точки зрения.

Несмотря на обилие различных точек зрения с аргументированными объяснениями, вопрос о религиозной принадлежности Ахеменидов остается открытым. Опираясь на сравнительный анализ надписей Ахеменидских царей, вавилонских летописей, египетских, античных и мусульманских источников, а также научных публикаций по религии Ахеменидских царей предлагаем свое видение данного вопроса.

Известно, что зороастризм – первая монотеистич. Л. А. Лелеков справедливо отмечает, что на разных этапах своей эволюции зороастризм несколько раз менял содержание, идеологическую направленность и социальную базу [11, 13]. Первично приверженцы этой религии называли себя «маздаинштами», так как поклонялись Ахура-Мазде (авест. ahuramazdā) – верховному божеству Мазде. Зороастризмом она стала называться последователями Заратуштри-Загафйтага (спреднеперс. Зардунг, русск. и европ. яз. Зороастр-Zoroastr), благодаря реформам которого и была основана эта религия. Монотеизм является существенным отличием зороастризма от религиозных воззрений древнего периода. Так, согласно реформам Заратуштри, Ахура-Мазда – верховное божество последователей этой религии.

Был ли зороастризм религией Ахеменидов? Предлагаем вновь рассмотреть

¹Статья написана в рамках проекта «История таджикского народа» (III – начало XX вв.), государственный регистрационный номер 012171211.

АКАДЕМИЯ МИЛЛИИ ИЛМҲОИ ТОҶИКИСТОН
ИНСТИТУТИ ТАҶРИХ, БОСТОНИШНОСИ ВА
МАРДУМШИНОСИ БА НОМИ АҲМАДИ ДОНИШ

МУАРРИХ

(мачаллан илмий - назариявӣ)

№ 2 (34) 2023

Мачаллан илмий-назарияни «Муаррих» соли 2015 тасис ёфтад, дар давоми як сол ҳаҷар шумонони мактаби русӣ ва англисӣ нашон мешавад. Мачалла дар Вазорати фарҳанги Чумхурӣ Тоҷикистон таъсис ёфта шуда, кадомеи 15 май 2015-гоҳи сол.

Мачалла аз 26 майи соли 2016 дар рубъати мактабони илмии таъсисшавандид Комиссияи олии атtestацiovони (КОА) назади Президенти Чумхурӣ Тоҷикистон ва аз сани 21 fevrali соли 2022 таҳти рақами 1520 дар Ферҳими мачаллаҳон илми таъсисшавандид Комиссияи олии атtestацiovони (КОА) назади Вазорати мадриб ва ишӯи Федератсии Россия номинаве гардидаст.

САРМУҲАРИР: Наврузо УБАЙДУЛЛО, доктор ишомон таърих, профессор

МУАРРИРИ МАСЬУЛ: Ҳамроҳ КАМОЛ, доктор ишомон таърих, профессор

ҲАДАИТИ ТАҲРИРИ:

Сарфоҳо ЕКУЧИНО - академики Академии ишомон илмҳои Тоҷикистон;

Ҳабибоҳо НИГУҶИДО - узви ибтиадии Академии ишомон илмҳои

Тоҷикистон; доктор ишомон таърих, профессор;

АбдулоҳоҒАФУРОВ - номодди ишомон таърих, дотсент;

Ларса ДОЛДСУЛОВА - доктори ишомон таърих, профессор;

Абӯрайҳо РАҶАМОВ - доктори ишомон таърих, профессор;

Абӯзодӣ ШАҲРІРОЗОДА - номодди ишомон таърих;

Нурмуҳаммад ҲАҲАМОДЗОҲИД - доктори ишомон таърих;

Саидуроҳо ВОРОМОУЛОНОВ - доктори ишомон таърих;

Касимо ҲАҲАМОДЗАҲИД - доктори ишомон таърих;

Виктор ДУГОВІТСКІЙ - доктори ишомон таърих (Русия);

Александр ЧУБАРЕН - академики Академии ишомон Русия,

доктори ишомон таърих, профессор (Русия);

Франсис РИНАР - узви хорхони Академии ишомон илмҳои Тоҷикистон,

доктори ишомон таърих, профессор (Франсия);

Андре-Пол ФРАНКОФОР - доктори ишомон таърих, профессор (Франсия).

© Институту таърих, бостонинии ва мардумшиносии ба номи
Адами Дониш Академии ишомон илмҳои Тоҷикистон, 2023.

МУАРРИХ-ИСТОРИК-HISTORIAN МУНДАРИЧА - СОДЕРЖАНИЕ - CONTENTS ТАҲРИРИ ВАТАӢӢ - ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ИСТОРИЯ - NATIONAL HISTORY

Ҳамроҳ КАМОЛ. Восстание 806-810 гг. в Самарканде.....	5
САДГОВ А. Накиб Рашидуддин Фазлуллоҳ, дар умрни идории давлати Элхонии.....	15
ХОДЖАЕВА Н. ДҶ. К вопросу о религиозных воззрениях Ахеменидов царей.....	23
ШАРИФЗОДА А. Ҳ. Мунк - зарроҳбони наин замони Сомонии.....	31
АЛЛАДДАЕВ Р.А., БЕРИЗОДА Ҷ.А. Аз таърихи тасиси на филиалии Китобхонаи марказии илмии АИИ НИС Тоҷикистони.	39
УМАРОВА З.Ҳ. Навруз в контексте культуры народов Центральной Азии: история и современность.....	49
МУХДИНОВ С.Р., АРТЫКОВ А.А. Вопросы исследования добывания каменного угля и нефти в Средней Азии во второй половине XIX века.....	57
АДУРАНГИСТОР Ф.М. Заминаҳон иҷтимоӣ - истиқодии ташкили қоҳзодаҳо дар Тоҷикистони Шӯравӣ.....	66
КАРАМАЛШОВ Қ.Н. Проблемы развития исторической науки в условиях модернизации таджикского общества.....	72
ТАҲРИРИ ВА МАҶХАЗИНОСИ - ИСТОРИОГРАФИЯ И ИСТОЧНИКОВЕДЕНІЕ - HISTOLOGY AND SOURCE STUDY	
РИШАР Ф. Археография, переделенная рукописью: «Диван-и Хафиза № 426 из собрания Центра письменного наследия Национальной академии наук Таджикистана».....	78
ПИРУМШОВ М.Ҳ. Памир и период владычества монголов в Средней Азии (начала XIII – первой половины XIV вв.).....	85
ГАНДЖАКОВА М.Г. Историография истории деятельности культурно-просветительских учреждений Таджикистана в 1924-1941 гг.	92
СОНИКОВА С.А. Вязальное дело таджиков в конце XIX – начале XX вв. (по материалам письменных источников).....	100
ҲАҲАМОДЗАҲИД Җ.Г. Эстетический идеал таджиков (по материалам произведений деревоизданий русских авторов).....	107
ХУССЕИНОВ Ф.Р. Дипломатические отношения Махмуда Газневи с Карабахидами (источниково-вческий и историографический аспекты).....	112
НЕРОХИМОВ М.Ф., БИЗЕККОВА Б.Т. Историографические и источниковедческие аспекты изучения народного костюма таджиков ГБАО конца XIX – XXI вв.	118
РАҲМОТАЛОВА Р.Б. Сахми академик Г.Б. Бобонодон дар эҳе ва рӯзи ишомон саторнишонии тоҷик.....	124
МАҶХАЗИНОСИ - ЭТНОГРАФИЯ - ETHNOGRAPHY	
ДОДХУДОЕВА Л. Этнография таджиков верхней Заравшина в экспедиционных документах организаций румынских М. С. Гринина и др.	130
ЮСУФЗЕКОВА З., ПОВАЛЕНЕВА М.Р. Рахимов и М.А. Хамидзанова - знатоки духовной и материальной культуры таджиков.....	137
БОСТОНИШНОСИ - АРХЕОЛОГИЯ - ARCHAEOLOGY	
ШИЛОТОВ А.Г. Типы ручек керамических лепных котлов Верховы Зарапшона в V-VIII вв. н.э.	144
ТАҲРИР - ОТЗЫВ - REVIEW	
АМИРИҲОҲ Н. Пажӯҳиҳе дар шиноти ҳоқиқат ва комони ҳаҷодии таърихии асрҳои VII-IX-и Варорӯдҳу Ҳуросӣ.	149
СОНГАДИ ДОНИШМАНД - ЮБИЛЕЙ УЧЕНЫГО - ANNIVERSARY OF THE SCIENTIST МАДДАМЕДЖАНОВА З. Жизнь отдана науке	152

МУАРРИХ-ИСТОРИК-HISTORIAN

УДК - 902.7 (375.3)
ВЯЗАЛЬНОЕ ДЕЛО ТАДЖИКОВ В КОНЦЕ XIX – НАЧАЛЕ XX ВВ.
(ПО МАТЕРИАЛАМ ПИСЬМЕННЫХ ИСТОЧНИКОВ)¹

СОДИКОВА С. А.
Институт истории, археологии и этнографии им. А. Дониша НАНТ

Во многом благодаря зафиксированным материалам русских исследователей состояние вязального ремесла таджиков в этот период нам известно. Дополняют эти сведения данные, которые содержатся в этнографической монографии М. С. Андреева, материал которой собран в 1920-х годах. Эти сведения позволяют выяснить, что в материальной культуре таджикского народа вязальное рукоделие, в отличие, например, от текстиля, было занятием исключительно женским. На это указано, например, в этиографическом произведении графа А. А. Бобринского «Горцы верховьев Пянджа (ваханцы и ширакимицы)».

Для этого вида рукоделия главным видом вязального сырья служила шерсть. Полученную продукцию имела отношение в основной своей массе к предметам одежды, прежде всего, теплой. Это – шарфи и рукавицы, чулки и носки, головные платки и шапки, джемперы.

Вязание было занятием весьма распространенным, особенно в горных районах, где этим занимались практически все женское население, от девочек-подростков до пожилых женщин. Благо для этого специального оборудования не требовалось. Достаточно было иметь некий инструмент – спицы или крючки. Крючком при необходимости служила простая проволока с изогнутым концом, обладающая определенной жесткостью, а роль вязальных спиц играли обычные деревянные пруттики. И действительно, средневековые мастера пользовались именно деревянными спицами, используя вместе три-четыре пруттика [3, 84].

Петли натягивали на спицы в любое свободное время дома и на улице, на посту и в гостях, в одиночку и в кругу подруг, за милой беседой. Как писали супруги Наливкины, в долине Ферганы женщины любили ходить в гости к соседям, чтобы вместе скоротить время за беседой и одновременно выполнять разные текстильные работы (шитье, прядение, очистка и перебивка ваты и т.п.). Как злесь, так и в горных районах, таких времпировождение являлось самым заветным желанием женщинами. Это поведение местных представителей прекрасной половины Наливкины объясняют их склонностью «поболтать и послетничивать» [9, 136]. Как бы то ни было, остается лишь строить догадки, какой огромный объем вязальных изделий ежедневно производилось горянами повсеместно.

Вязальные изделия, прежде всего, чулки ручной вязки имели функциональное (практическое, утилитарное), эстетическое, а также сакральное значение. Их практическое значение заключалось в том, что чулки применялись для защиты ног от холода. Это их качество имело особую ценность для жителей гор и предгорий – районов с более суровыми климатическими условиями.

Эстетическая функция шерстяных чулок вытекала из их красоты, игравшей определяющую роль в общем декоре мужского и женского костюма горцев. Декоративная составляющая лукубров по своей значимости была равнценной

¹ Статья написана на основе проекта «История таджикского народа» (III – начало XX вв.), государственный регистрационный номер 0121TJ1211.

МУАРРИХ

(мачаллаи илмӣ - назарияӣ)

№ 3 (35) 2023

Мачаллаи илмӣ-назарияни «Муарриҳ» соли 2015 таъсис ёфта, дар давоми як сол ҳаҷор шумора ба забонҳои тоҷӣ, рӯзӣ ва инглисӣ нашр мешавад. Мачалла дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти 174/МЧ-97 15 январи 2021 ва ин ба қайд гирӯфта шудааст.

Мачалла аз 26 апрели соли 2018 дар рӯйхати мачаллаҳои илми тақришавандии Комиссияи олии атtestatianisni (КОА) наҷди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва аз санаси 21 феврали соли 2022 таҳти раками 1520 дар Феҳристи мачаллаҳои тақришавандии Комиссияи олии атtestatianisni (КОА) наҷди Вазорати маориф ва илми Федеративии Россия номинаван гардидаст.

САРМУҲАРРИР: Насрулло УБАЙДУЛЛО, доктори илмҳои таъриҳ, профессор

МУҲАРРИР МАС'УЛ: Ҳамза КАМОЛ, доктори илмҳои таъриҳ, профессор

ҲАЙАТИ ТАҲРИРИЯ:

Юсуфро ЕҚУБШО – академики Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон;

Ҳайдаршино ПИРУМШО – узви вобастаи Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, доктори илмҳои таъриҳ, профессор;

Абдулло ГӘФУРОВ – номзади илмҳои таъриҳ, докторант;

Лариса ДОДУЧЕВА – доктори илмҳои таъриҳ, профессор;

Аскарали ШАҲОДА – номзади илмҳои таъриҳ, профессор;

Абдулло ШАҲИДЗОДА – номзади илмҳои таъриҳ;

Нуродин САЙФДЛОЕВ – номзади илмҳои таъриҳ;

Саломонро БОЕМОУЛЛОЕВ – доктори илмҳои таъриҳ;

Коенимо ИСКАНДАРОВ – доктори илмҳои таъриҳ;

Виктор ДУБОВИЦКИЙ – доктори илмҳои таъриҳ (Русия);

Александир ЧУБАРЯН – академики Академияи илмҳои Русия,

доктори илмҳои таъриҳ, профессор (Русия);

Франсис РИНАР – узви ҳуқуқии Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон,

доктори илмҳои таъриҳ, профессор (Фаронса);

Анри-Пол ФРАНКФОР – доктори илмҳои таъриҳ, профессор (Фаронса).

© Институти таъриҳ, бостоншиносӣ ва мардумшиносӣ ба номи
Ахмади Дониш Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, 2023.

МУНДАРИЧА - СОДЕРЖАНИЕ - CONTENTS

ТАЪРИХИ ВАТАНИ - ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ИСТОРИЯ - NATIONAL HISTORY

САЙНАКОВ С.П. Муҳорибан назди Нисибин миёни шоҳданшоҳин Ашконӣ ва империи Рим	5
ХОДЖАЕВА Н.ДЖ. Еще раз к вопросу о религии в Сасанидском государстве	14
АОНОВОВ А.Р. Муносебатҳои тиҷоратии Нин бо вилоятҳои Осиён Миёна дар Шоҳроҳи бузурги абреним (аҳди қадим ва асрҳои миёна)	28
ШАРИФЗОДА А. Эмомали Рахмон - бунёдгузор Артиши миляй	35
АБУ-ЛХАЕВ Р.А. Стратицизм из истории подготовки педагогических кадров Таджикистана в учебных заведениях Узбекистана (20-е годы XX века)	44
АКРАМОВ М.И. Политические репрессии в Таджикистане в 30-х годах XX века	52
УЛЬМАСОВ Ф.А. Композитор Азим Солис: язгиеный и торческий путь	63
КОЗИЗОДА Ш. К. Муҳориҷати соҳинии Қӯҳистони Маҷтоҳӯд ба дашти Дилявзарни	71
БАХОДУРОВА Ф.Ю. Саҳми меҳнаткунанӣ ҳоҷатни дехоти Шимоли Тоҷикистон дар солҳоҳи Ҷағони Бузурги Ватанӣ (1941–1945)	79
ХОТАМОВ Н.Б., АБДУРАЗЗОКОВ Ш.Р. Финансово – экономические и торговые отношения стран Центральной Азии и Индии в конце XIX – начале XX века	85
ТАЪРИХИГИРӢ ВА МАЊҲАЗШИНОСӢ - ИСТОРИОГРАФИЯ И ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ - HISTORIOGRAPHY AND SOURCE STUDY	
ШАРИФЗОДА А. Таҳакки сиккакҳои Сомонӣ дар Эрон	91
САФАРЗОДА Н.Ш. Тавсифи ҷуғрофӣ – таърихи Систон дар сарҷашмайҳои таъриҳӣ	99
ОДИНАЕВ А.Н. Александр Людвигович Кун ва накши ӯ дар таҳқиқии таъриҳи ва фарҳанги тоҷикон дар нимаи думони асрҳо XIX	107
АФСАХОВА Н.С. Административное устройство Гисарского бекства в конце XIX – начале XX веков на основе сообщений русских дореволюционных авторов из газеты «Туркестанские ведомости»	120
КАРНОМОВА Г.Р., ЮСУФОВ М. Муҳимтарине ҳаҷаҳон таърихи омӯзиши ёдгорҳои археологии болоబӣ Зарафшон	127
МАРДУМШИНОСӢ - ЭТНОГРАФИЯ - ETHNOGRAPHY	
ГАФУРОВА Г. Ҷ. Либоси марданӣ тоҷикони болоబӣ Зарафшон дар оҳирӣ асрҳо XIX – ибтидоеи асрҳо XX	135
ТАЪРИХИ ИЛМ ВА ТЕХНИКА - ИСТОРИЯ НАУКИ И ТЕХНИКИ - HISTORY OF SCIENCE AND TECHNOLOGY	
ҲАМЗА КАМОЛ. Корезҳон Ҳурсон	142
БОСТОНИШНОСӢ - АРХЕОЛОГИЯ - ARCHEOLOGY	
КАЛАНДАРОВА О.И. Золотые украшения Бактрии – Тохаристана (диадемы и серьги)	155

МУАРРИХ – ИСТОРИК – HISTORIAN

of their state, were able to win this battle, honorably defending the banner, dignity and independence of the Iranian peoples.

Көслөв об авторе: Сайнаков Сайнак Парнишоевич – кандидат исторических наук, доцент, ведущий научный сотрудник отдела древней, средневековой и новой истории Института истории, археологии и этнографии имени А. Дониша НАНТ. Адрес: 734025, Республика Таджикистан, г. Душанбе, пр. Рудаки, 33; тел: (+992) 934-16-20-99.

E-mail: saynakov2012@mail.ru; saynak.rushon.sayakov@mail.ru

Information about the author: Saynakov Saynak Parnišoevič – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Leading Researcher of the Department of Ancient, Medieval and Modern History of the A. Donish Institute of History, Archeology and Ethnography of the National Academy of Sciences of Tajikistan. Address: 734025, Republic of Tajikistan, Dushanbe, 33; phone: (+992) 934-16-20-99, Rudaki Ave. E-mail: saynakov2012@mail.ru; saynak.rushon.sayakov@mail.ru

♦ УДК 297.2 (551.22) "224/651"

ЕШЕ РАЗ О ВОПРОСУ О РЕЛИГИИ В САСАНИДСКОМ ГОСУДАРСТВЕ¹

ХОДЖАЕВА Н.ДЖ.

Институт истории, археологии и этнографии им. А. Дониша НАНТ

Основанное в 224 г. Ардаширом I Папаканом (224-241), выходцем из рода Сасанидов, государство, существовавшее до 651 г., вошло в историю как Сасанидская империя (ср. -перс. *Ērānshāhī*). Первоначально территория этого государства состояла из Ирана и Ирака, потом к ней стали отходить одна за другой прилегающие территории. После разгрома эфталитами Тюркского каната в 568 г. часть территории современного Афганистана и Центральной Азии вошли в состав Сасанидского государства. При Хосрове II Парвизе (591-628) территории Сасанидской империи по расширению границ были наибольшими. В ее состав входили земли современных Ирана, Ирака, Азербайджана, Армении, Афганистана, Восточной Турции, некоторые области Индии, Сирии, Пакистана, а также частично Кавказа, Центральной Азии, Аравийского полуострова, Египта, Иордании и Израиля. Таким образом, территория Сасанидской империи почти достигла пределов Ахеменидской державы, став мощным государством и в то время она могла соперничать с Римской империей.

Завладев троном, Ардашир I Папакан использовал все средства, чтобы упрочить свою власть и воссоздать новую персидскую империю. Одним из этих средств было религия. Роль религии в Сасанидском государстве хорошо характеризовал известный арабский историк Ма'суди. Так, в своем сочинении «Золотые кони россыпи самоцветов» («Муруҷ аз заҳаб ва маадинан ҷавоҳир») он пишет, что Ардешир Бабак является автором книги, под названием «Карнаме» («Летопись»), в

¹ Статья написана в рамках проекта «История таджикского народа» (III – начало XX в.), государственный регистрационный номер 0121ТДJ121.

МУАРРИХ

(мачаллаи илмӣ - назарияӣ)

№ 3 (35) 2023

Мачаллаи илмӣ-назарияни «Муаррих» соли 2015 таъсис ёфта, дар давоми як сол ҳаҷор шумора ба забонҳо тоҷӣ, русӣ ва инглисӣ нашр мешавад. Мачалла дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти 174/МЧ-97 1 январи 2021 ва ин ба қайд гирӯро шудааст.

Мачалла аз 26 апрели соли 2018 дар рӯйхати мачаллаҳои илми тақришавандии Комиссияи олии атtestатсияни (КОА) назади Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва аз санаси 21 феврали соли 2022 таҳти рақами 1520 дар Феҳристи мачаллаҳои тақришавандии Комиссияи олии атtestатсияни (КОА) назади Вазорати маориф ва илми Федеративии Россия номинавис гардидааст.

САРМУҲАРРИР: Насрулло УБАЙДУЛЛО, доктори илмҳои таърих, профессор

МУҲАРРИР МАС'УЛ: Ҳамза КАМОЛ, доктори илмҳои таърих, профессор

ҲАЙАТИ ТАҲРИРИЯ:

Юсуфро ЕКУБИШО - академики Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон; Ҳайдариши ПИРУМШО - узви вобастаи Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, доктори илмҳои таърих, профессор; Абдулло ГӘФУРОВ - номзади илмҳои таърих, докторант; Лариса ДОДУЧЕВА - доктори илмҳои таърих, профессор; Аскарали ШАҲОДА - номзади илмҳои таърих, профессор; Абдулло ШАҲИДОЛА - номзади илмҳои таърих; Нуриддин САЙӢДЛОЕВ - поҳмади илмҳои таърих; Саломонро БОҚОМУЛЛОЕВ - доктори илмҳои таърих; Коғимро ИСКАНДАРОВ - доктори илмҳои таърих; Виктор ДУБОВИЦКИЙ - доктори илмҳои таърих (Русия); Александр ЧУБАРЯН - академики Академияи илмҳои Русия, доктори илмҳои таърих, профессор (Русия); Франсис РИНАР - узви кориҷии Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, доктори илмҳои таърих, профессор (Фаронса); Аири-Пол ФРАНКФОР - доктори илмҳои таърих, профессор (Фаронса).

© Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносӣ ба номи
Ахмади Донишни Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, 2023.

МУНДАРИЧА - СОДЕРЖАНИЕ - CONTENTS

ТАЪРИХИ ВАТАНИЙ - ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ИСТОРИЯ - NATIONAL HISTORY

САЙНАКОВ С.П. Муҳорибан наzdи Нисибин миённ шоҳаншоҳин Ашкониён ва империи Рим	5
ХОДЖАЕВА Н.ДЖ. Еще раз к вопросу о религии в Сасанидском государстве	14
АОНОВ А.Р. Муносибатҳои тиҷоратии Ниҳ бо вилоятҳои Осиёни Миённа дар Шоҳроҳи бузурги абреним (аҳди қадим ва асрҳои миённа)	28
ШАРИФЗОДА А. Эмомали Рахмон - бунёдгузор Артиши миляй	35
АБУ-ЛХАЕВ Р.А. Стратицизм из истории подготовки педагогических кадров Таджикистана в учебных заведениях Узбекистана (20-е годы XX века)	44
АКРАМОВ М.И. Политические репрессии в Таджикистане в 30-х годах XX века	52
УЛЬМАСОВ Ф.А. Композитор Азим Солис: жизненный и творческий путь	63
КОЗИЗОДА Ш. К. Муҳориҷати сонинии Қӯҳистони Маҷтоҳҳо ба дашти Диљарзин	71
БАХОДУРОВА Ф.Ю. Саҳми меҳнаткӯшиони ҳоҷати дехоти Шимоли Тоҷикистон дар соҳиба Ҷангӣ Бузурги Ватанӣ (1941–1945)	79
ХОТАМОВ Н.Б., АБДУРАЗЗОКОВ Ш.Р. Финансово – экономические и торговые отношения стран Центральной Азии и Индии в конце XIX – начале XX века	85

ТАЪРИХНИГИРӢ ВА МАЛҲАЗШИНОСӢ - ИСТОРИОГРАФИЯ И ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ - HISTORIOGRAPHY AND SOURCE STUDY

ШАРИФЗОДА А. Таҳқики сиккакҳои Сомонӣ дар Эрон	91
САФАРЗОДА Н.Ш. Тавсифи ҷуғрофӣ - таърихи Систон дар сарҷашмайҳои таърихи	99
ОДИНАЕВ А.Н. Александр Людвигович Кун ва накши ў дар таҳқиқии таърихи ва фарҳанги тоҷикон дар нимаи думии асрҳои XIX	107
АФСАХОВА Н.С. Административное устройство Гисарского бекства в конце XIX – начале XX веков на основе сообщений русских дореволюционных авторов из газеты «Туркестанские ведомости»	120
КАРНОМОВА Г.Р., ЮСУФОВ М. Муҳимтарои лаҳсаҳои таърихи омӯзими ёлгориҳои археологии болоబӣ Зарафшон	127

МАРДУМШИНОСӢ - ЭТНОГРАФИЯ - ETHNOGRAPHY

ГАФУРОВА Г. Ҷ. Либоси марданӣ тоҷикони болоబӣ Зарафшон дар оҳирӣ асрӣ	135
---	-----

ТАЪРИХИ ИЛМ ВА ТЕХНИКА - ИСТОРИЯ НАУКИ И ТЕХНИКИ - HISTORY OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

ҲАМЗА КАМОЛ. Корезҳои Ҳурӯсии	142
-------------------------------------	-----

БОСТОНИШНОСӢ - АРХЕОЛОГИЯ - ARCHEOLOGY

КАЛАНДАРОВА О.И. Золотые украшения Бактрии – Тоҷикистана (диадемы и серьги)	155
---	-----

МУХОРИБАИ НАЗДИ НИСИБИН МИЁНН ШОҲАНШОҲИ
АШКОНИЁН ВА ИМПЕРИЯИ РИМ¹

САЙНАКОВ С.П.,
Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносӣ
ба номи Ахмади Донишни АМИТ

Миённ шоҳаншоҳин Ашкониён ва империяи Рим баорон донраи таъспир ва нуфуз ҷандии низоъҳои ҳарӣ баргузор шуда, ки оҳирон муҳорибан шадид байни онҳо дар наzdи Нисибин (Нусайбин) рӯҳ додааст.

Дар маъҳазҳои таърихӣ муҳорибин Нисибин асосон дар асарҳои Дион Кассий [8] ва Геродот [3] инвикос ёфта, онд ба ходисоти воафса оа он бошад, дар асарҳои Элий Спартян [15, VI. 1 – 6] ва Юлий Капитолини [9, II. 2] мавъумот оварда шудааст. Дар таърихнигории ватаний муҳорибин Нисибини тоҷирӯз таҳқиқандода, он хатто дар асари бунёдии «Таърихи ҳалқи тоҷик» зикр нашудааст [7]. Дар маколаи мазкур вазъи сиёсии ракибон дар арафан низоъ, сабабҳо, бахона, рафт ва натиҷаҳои муҳориба баррасӣ гардидааст.

Муофиқи аҳбори маъҳазҳо ва таҳқиқоти таърихи вазъи сиёсии дар давлати роқни дар арафаи набарди Нисибин ба шакли зайлӣ ҷараён доштагаст. Дар шоҳаншоҳин Ашкониён низоъҳои дохилии муборизан доҳисуслолӣ оғоз шуда, давлат рӯ ба таназзул ниҳод. Соли 213 Ардавони V бар зидди бородари худ, шоҳи Ашконӣ Балоши V исён карда, худро шоҳ эълон намуда, мавқеашро дар музофотҳон Мод. Порт ва кисмеи Абайиннаҳарӣ бо пойтаҳташ Тайсафун таҳқим бахшид. Балош бошад то дами марғаш (соли 223) идоракунини кисмати бокимонданд давлати Портро бо пойтаҳташ дар Селевкия илома дод. Шоҳаншоҳин Ашкониён таҷассум аз як давлати паракандаро мекард, ки дар он на танҳо музофотҳои канорӣ, инчунин музофотҳои марказӣ нимӯстакил ён ки мустакилона амал мекарданд. Дар натиҷа давлати мутамарказӣ Порт зина ба зина ба иттиҳоди бузурги нафиси конфедеративӣ табдил ёфт, ки дар он хокими ойӣ, ки дар Тайсафун менишаст, ба «гріппи inter pares – якум дар байни баробармартабаҳо» табдил ёфт [2, 287].

Дар Рим бошад император Луис Септимий Север аз ҷониби зидди портҳо баргашта, ба юриши зидди кабилаҳои озоди Британия рафта, то дами марғи худ (соли 211) он чо банд монд. Бадҳи ғафти ў дар байни писаронаш – Басиин Антонии (Каракалла) ва Гета барон ба даст гирифтанӣ курдат мубориза оғоз гардид. 26 февраля соли 212 Гета бо фармони Каракалла дар натиҷаи

¹ Макола дар асоси лонқаси «Таърихи ҳалқи тоҷик» (асри III – аввали асрҳои XX) рагҳони кайди давлатӣ 0121TJ1211 наవишта шудааст.

МУАРРИХ

(мачаллаи илмӣ - назарияӣ)

№ 3 (35) 2023

Мачаллаи илмӣ-назарияни «Муаррих» соли 2015 таъсис ёфта, дар давоми як сол ҳаҷор шумора ба забонҳо тоҷӣ, русӣ ва инглисӣ нашр мешавад. Мачалла дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти 174/МЧ-97 1 январи 2021 ва ин ба қайф гирӯро шудааст.

Мачалла дар 26 апрели соли 2018 дар рӯйхати мачаллаҳои илми тақришавандии Комиссияи олии атtestatasiони (КОА) наҷди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва аз санаси 21 феврал соли 2022 таҳти раками 1520 дар Феҳристи мачаллаҳон илми тақришавандии Комиссияи олии атtestatasiони (КОА) наҷди Вазорати маориф ва илми Федеративии Россия номинаван гардидаст.

САРМУҲАРРИР: Насрулло УБАЙДУЛЛО, доктори илмҳои таърих, профессор

МУҲАРРИР МАС'УЛ: Ҳамза КАМОЛ, доктори илмҳои таърих, профессор

ҲАЙАТИ ТАҲРИРИЯ:

Юсуфво ЕҚУБШО - академики Академияи миллӣ илмҳои Тоҷикистон; Ҳайдаршино ПИРУМШО - узви вобастаи Академияи миллӣ илмҳои Тоҷикистон, доктори илмҳои таърих, профессор; Абдулло ГӘФУРОВ - номодзи илмҳои таърих, дотсент; Лариса ДОДУЧЕВА - доктори илмҳои таърих, профессор; Аскарали ШАҲОДА - доктори илмҳои таърих, профессор; Абдуллон САЙӢФДЛОЕВ - номодзи илмҳои таърих; Нуридан САЙӢФДЛОЕВ - номодзи илмҳои таърих; Саломонов БОҲОМУДЛОЕВ - доктори илмҳои таърих; Коенишо ИСКАНДАРОВ - доктори илмҳои таърих; Виктор ДУБОВИЦКИЙ - доктори илмҳои таърих (Русия); Александр ЧУБАРЯН - академики Академияи илмҳои Русия, доктори илмҳои таърих, профессор (Русия);

Франсис РИНАР - узви хорҷии Академияи миллӣ илмҳои Тоҷикистон, доктори илмҳои таърих, профессор (Фаронса); Аири-Пол ФРАНКФОР - доктори илмҳои таърих, профессор (Фаронса).

© Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносӣ ба номи
Ахмади Донишни Академияи миллӣ илмҳои Тоҷикистон, 2023.

МУНДАРИЧА - СОДЕРЖАНИЕ - CONTENTS

ТАЪРИХИ ВАТАНИЙ - ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ИСТОРИЯ - NATIONAL HISTORY

САЙНАКОВ С.П. Муҳорибан назди Нисибин миёни шоҳдошҳои Ашконӣ ва империи Рим	5
ХОДЖАЕВА Н.ДЖ. Еще раз к вопросу о религии в Сасанидском государстве	14
АОНОВОВ А.Р. Муносабатҳои тиҷоратии Ниҳ бо вилоятҳои Осиён Миёнა дар Шоҳроҳи бузурги абреним (аҳди қадим ва асрҳои миёна)	28
ШАРИФЗОДА А. Эмомали Рахмон - бунёдзори Артиши миляй	35
АБУ-ЛХАЕВ Р.А. Стратиҷи из истории подготовки педагогических кадров Таджикистана в учебных заведениях Узбекистана (20-е годы XX века)	44
АКРАМОВ М.И. Политические репрессии в Таджикистане в 30-х годах XX века	52
УЛЬМАСОВ Ф.А. Композитор Азим Солис: жизненный и творческий путь	63
КОЗИЗОДА Ш. К. Муҳориҷати соҳинии Қӯҳистони Маҷтоҳӯҳ дар дашти Дилявзарни	71
БАХОДУРОВА Ф.Ю. Саҳми меҳнаткӯшиҳои ҳоҷати Шимоли Тоҷикистон дар сойҳоҳои Ҷағони Бузурги Ватанӣ (1941–1945)	79
ХОТАМОВ Н.Б., АБДУРАЗОКОВ Ш.Р. Финансово - экономические и торговые отношения стран Центральной Азии и Индии в конце XIX - начале XX века	85

ТАЪРИХНИГИРӢ ВА МАЛҲАЗШИНОСӢ - ИСТОРИОГРАФИЯ И ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ - HISTORIOGRAPHY AND SOURCE STUDY

ШАРИФЗОДА А. Таҳқики сиккакҳои Сомонӣ дар Эрон	91
САФАРЗОДА Н.Ш. Тавсифи ҷуғрофӣ - таърихи Систон дар сарҷашмаҳои таърихи	99
ОДИНАЕВ А.Н. Александр Людвигович Кун ва накши ӯ дар таҳқики таърихи ва фарҳанги тоҷикон дар нимайи думии асрҳо XIX	107
АФСАХОВА Н.С. Административное устройство Гисарского бекства в конце XIX – начале XX веков на основе сообщений русских дореволюционных авторов из газеты «Туркестанские ведомости»	120
КАРНИМОВА Г.Р., ЮСУФОВ М. Муҳимтарои лаҳсаҳои таърихи омӯзими ёдгорҳои археологии болоబӣ Зарафшон	127

МАРДУМИШНОСӢ - ЭТНОГРАФИЯ - ETHNOGRAPHY

ГАФУРОВА Г. Ҷ. Либоси марданӣ тоҷикони болоబӣ Зарафшон дар оҳирӣ асрҳо XIX – ибтидоеи асрҳо XX	135
--	-----

ТАЪРИХИ ИЛМ ВА ТЕХНИКА - ИСТОРИЯ НАУКИ И ТЕХНИКИ - HISTORY OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

ҲАМЗА КАМОЛ. Корезҳон Ҳурсон	142
------------------------------------	-----

БОСТОНИШНОСӢ - АРХЕОЛОГИЯ - ARCHEOLOGY

КАЛАНДАРОВА О.И. Золотые украшения Бактрии – Тохаристана (диадемы и серьги)	155
---	-----

МУАРРИХ – ИСТОРИК – HISTORIAN

of their state, were able to win this battle, honorably defending the banner, dignity and independence of the Iranian peoples.

Key words: Parthian Empire, Roman Empire, sentence, Nisibis, army, battle, war, peace.

Сведение об авторе: Сайнаков Сайнак Парпижоевич – кандидат исторических наук, доцент, ведущий научный сотрудник отдела древней, средневековой и новой истории Института истории, археологии и этнографии имени А. Дониша НАНТ. Адрес: 734025, Республика Таджикистан, г. Душанбе, пр. Рудаки, 33; тел: (+992) 934-16-20-99), Rudaki Ave.

E-mail: saynakov2012@mail.ru; saynak.rushon.saynakov@mail.ru

Information about the author: Saynakov Saynak Parpishoovich – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Leading Researcher of the Department of Ancient, Medieval and Modern History of Sciences of Tajikistan Institute of History, Archeology and Ethnography of the National Academy of Sciences of Tajikistan. Address: 734025, Republic of Tajikistan, Dushanbe, 33.; phone: (+992) 934-16-20-99), Rudaki Ave.
E-mail: saynakov2012@mail.ru; saynak.rushon.saynakov@mail.ru

УДК 297.2 (551.22) "224/651"

ЕШЕ РАЗ К ВОПРОСУ О РЕЛИГИИ В САСАНИДСКОМ ГОСУДАРСТВЕ¹

ХОДЖАЕВА Н. ДЖ.

Институт истории, археологии и этнографии им. А. Дониша НАНТ

Основанное в 224 г. Ардаширом I Папаканом (224-241), выходцем из рода Сасанидов, государство, существовавшее до 651 г., вошло в историю как Сасанидская империя (ср. -перс. ērānshâh). Первоначально территория этого государства состояла из Ирана и Ирака, потом к ней стали отходить одна за другую прилегающие территории. После разгрома эфталитами Тюркского каганата в 568 г. часть территории современного Афганистана и Центральной Азии вошли в состав Сасанидского государства. При Хосрове II Парвизе (591-628) территория Сасанидской империи по расширению границ была наибольшей. В ее состав входили земли современных Ирана, Ирака, Азербайджана, Армении, Афганистана, Восточной Турции, некоторых областей Индии, Сирии, Пакистана, а также частично Кавказа, Центральной Азии, Аравийского полуострова, Египта, Иордании и Израиля. Таким образом, территория Сасанидской империи почти достигла пределов Ахеменидской державы, став мощнейшим государством и в то время она могла соперничать с Римской империей.

Завладев троном, Ардашир I Папакан использовал все средства, чтобы упрочить свою власть и воссоздать новую персидскую империю. Одним из этих средств была религия. Роль религии в Сасанидском государстве хорошо характеризовал известный арабский историк Ма'суди. Так, в своем сочинении «Золотые копии россыпи самодержцев» («Муруҷ аз заҳаҳ ба маданин ҷаҳонҳо») он пишет, что Ардашир Бабак является автором книги, под названием «Карнаме» («Летопись»), в

¹ Статья написана в рамках проекта «История таджикского народа» (III – начало XX вв.), государственный регистрационный номер 0121171211.

МУАРРИХ

(мачаллаи илмӣ - назарияӣ)

№ 3 (35) 2023

Мачаллаи илмӣ-назарияни «Муаррих» соли 2015 таъсис ёфта, дар давоми як сол ҳаҷор шумора ба забонҳо тоҷӣ, русӣ ва инглисӣ нашр мешавад. Мачалла дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти 174/МЧ-97 1 январи 2021 аз наъ ба қайд гирифта шудааст.

Мачалла аз 26 апрели соли 2018 дар рӯйхати мачаллаҳои илми тақришавандии Комиссияи олии атtestатациони (КОА) нағди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва аз санаси 21 феврали соли 2022 таҳти рагами 1520 дар Феҳристи мачаллаҳои илми тақришавандии Комиссияи олии атtestатациони (КОА) нағди Вазорати маориф ва илми Федеративии Россия номинаван гардидаст.

САРМУҲАРРИР: Насрулло УБАЙДУЛЛО, доктори илмҳои таърих, профессор

МУҲАРРИР МАС'УЛӢ: Ҳамза КАМОЛ, доктори илмҳои таърих, профессор

ҲАЙАТИ ТАҲРИРИЯ:

Юсуфро ЕҚУБШО - академики Академияи миллӣ илмҳои Тоҷикистон; Ҳайдаршино ПИРУМШО - узви вобастаи Академияи миллӣ илмҳои Тоҷикистон, доктори илмҳои таърих, профессор; Абдулло ГӘФУРОВ - номзади илмҳои таърих, дотсент; Лариса (ЛОДИЧЕВА) - доктори илмҳои таърих, профессор; Аскарали ШАҲОДА - номзади илмҳои таърих, профессор; Абдулло ШАҲИДОДА - номсади илмҳои таърих; Нуриддин САЙФИДЛОЕВ - поҳмади илмҳои таърих; Саломонро БОКОМУЛЛОЕВ - доктори илмҳои таърих; Коеннико ИСКАНДАРОВ - доктори илмҳои таърих; Виктор ДУБОВИЦКИЙ - доктори илмҳои таърих (Русия); Александр ЧУБАРЯН - академики Академияи илмҳои Русия, доктори илмҳои таърих, профессор (Русия); Франсис РИНАР - узви хорҷии Академияи миллӣ илмҳои Тоҷикистон, доктори илмҳои таърих, профессор (Фаронса); Аири-Пол ФРАНКФОР - доктори илмҳои таърих, профессор (Фаронса).

© Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносӣ ба номи
Ахмади Дониш Академияи миллӣ илмҳои Тоҷикистон, 2023.

МУНДАРИЧА - СОДЕРЖАНИЕ - CONTENTS

ТАЪРИХИ ВАТАНИ - ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ИСТОРИЯ - NATIONAL HISTORY

САЙНАКОВ С.П. Муҳорибон назди Нисибин миёни шоҳданшоҳин Ашконӣ ва империи Рим	5
ХОДЖАЕВА Н.ДЖ. Еще раз к вопросу о религии в Сасанидском государстве	14
АОНОВОВ А.Р. Муносебатҳои тиҷоратии Нин бо вилоятҳои Осиёнӣ Миёна дар Шоҳроҳи бузурги абреним (аҳди қадим ва асрҳои миёна)	28
ШАРИФЗОДА А. Эмомали Рахмон - бунёдгузор Артиши миляй	35
АБУ-ЛХАЕВ Р.А. Страницы из истории подготовки педагогических кадров Таджикистана в учебных заведениях Узбекистана (20-е годы XX века)	44
АКРАМОВ М.И. Политические репрессии в Таджикистане в 30-х годах XX века	52
УЛЬМАСОВ Ф.А. Композитор Азим Солис: жизненный и творческий путь	63
КОЗИЗОДА Ш. К. Муҳориҷати сонниони Қӯҳистони Маҷтоҳӯҳ дар дашти Диљарзини	71
БАХОДУРОВА Ф.Ю. Саҳми меҳнаткӯшиони ҳоҷати дехоти Шимоли Тоҷикистон дар соҳиби Ҷағи Бузурги Ватанӣ (1941–1945)	79
ХОТАМОВ Н.Б., АБДУРАЗОКОВ Ш.Р. Финансово - экономические и торговые отношения стран Центральной Азии и Индии в конце XIX - начале XX века	85

ТАЪРИХНИГИРӢ ВА МАЛҲАЗШИНОСӢ - ИСТОРИОГРАФИЯ И ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ - HISTORIOGRAPHY AND SOURCE STUDY

ШАРИФЗОДА А. Таҳқики сиккакҳои Сомонӣ дар Эрон	91
САФАРЗОДА Н.Ш. Тавсифи ҷуғрофӣ - таърихи Систон дар сарҷашмаҳои таърихи	99
ОДИНАЕВ А.Н. Александр Людвигович Кун ва нависӣ ӯ дар таҳқиқи таърихи ва фарҳанги тоҷикон дар нимайи думии асрҳои XIX	107
АФСАХОВА Н.С. Административное устройство Гисарского бекства в конце XIX – начале XX веков на основе сообщений русских дореволюционных авторов из газеты «Туркестанские ведомости»	120
КАРНОМОВА Г.Р., ЮСУФОВ М. Муҳимтарине ҳаҷаҳони таърихи омӯзими ёдгорҳои археологии болоబӣ Зарафшон	127

МАРДУМШИНОСӢ - ЭТНОГРАФИЯ - ETHNOGRAPHY

ГАФУРОВА Г. Ҷ. Либоси марданӣ тоҷикони болоబӣ Зарафшон дар оҳирӣ асрҳои XIX – ибтидоеи асрҳои XX	135
--	-----

ТАЪРИХИ ИЛМ ВА ТЕХНИКА - ИСТОРИЯ НАУКИ И ТЕХНИКИ - HISTORY OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

ҲАМЗА КАМОЛ. Корезҳон Ҳурсон	142
------------------------------------	-----

БОСТОНИШНОСӢ - АРХЕОЛОГИЯ - ARCHEOLOGY

КАЛАНДАРОВА О.И. Золотые украшения Бактрии – Тохаристана (диадемы и серьги)	155
---	-----

МУАРРИХ - ИСТОРИК - HISTORIAN

coins, did not pay attention to metrological and topographical issues of coins. To date, no separate major work has been published in Iran on Samanid coins. A certain number of Samanid coins have been collected in Iranian museums, but a consolidated catalog of Samanid coins in Iran has not yet been published. Compared to Europe, Russia and Central Asia, Samanid coins in Iran are less studied.

Key words: Samanid coins, Samanid treasures, Samanid mints, Iran, A. Kuchani, H. Boghbedi, A. Akili, M. Naji, J. Hiravi, written sources, metrological and topographical issues, coin catalog.

Сведения об авторе: Абдували Шарифзода - кандидат исторических наук, заведующий отделом истории науки и техники Института истории, археологии и этнографии им. А. Дониша НАНТ. Тел.: 900-55-75-75. E-mail: abduvali05@mail.ru

Information about the author: Abduvali Sharifzoda - Candidate of Historical Sciences, Head of the Department of History of Science and Technology of the A. Donish Institute of History, Archaeology and Ethnography of the National Academy of Sciences of Tajikistan. Tel.: 900-55-75-75. E-mail: abduvali05@mail.ru

♦ УДК 911.37 (5-17) "634"

ТАВСИФИ ҶУҒРОФИӢ - ТАЪРИХИ СИСТОН ДАР САРПАШМАҲОН ТАЪРИХӢ¹

САФАРЗОДА Н.Ш.

Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносӣ
ба номи А. Дониш Академияи миллӣ илмҳои Тоҷикистон

Систон номи сарзамини таърихҳаст, ки ҳудуди он имрӯз вилоятҳои ҷанубу шарқии Эрон, ҷанубу ғарби Афғонистон ва ҷанубу ғарби Покистонро фаро гирифтааст.

Қуҳантарни номи ин сарзамин ба шакли «Ҳайтумант» дар Авасто [ғарғарди 1, банде 14; 5, 30] дилда мешавад. Дар лаъҳо ва катибаҳои замони давлатҳои Аккад (ҳазори 3 то миёд) ва Элом (солҳои 2400–550 то мелод) ба шаклиҳои «Заранг», «Серонк» ва дар катибаҳои шоҳ Доришина аввали (522–486 то миёд) дар Бесутун ба гунаҳи дар «Зарк» ва «Зарнак» хонда шудаанд [9:2, 1571, 1656; 5, 30–31].

Ҳама номҳои зинкӯрада ишора ба ҷуғрофӣ табиии макон доранд. Яъне вожан Заранқои ӯ Заранқои аз пахлавон «орӯ» реҷа гирифт, майни дарё (бакр)-ро дорад ва ҳадаф аз он дарёян Зара (ҳоҳ) е кули Ҳомун аст [18:1, 847].

Ба қавли байъи донишмандони қавмҳои саҳои дар даврон Ашқонӣ аз шимолу шарқии Эрон ба ҳудуди Систон ҳарҷат карданӣ ва ба ҳамин сабаб ин сарзамини Систон номи гирифт [20, 11; 21, 185–186; 1, 82; 5, 32].

Аммо донишмандони ҳрони Мусавии Ҳочӣ ва Ризо Мехроғарин ба ин назаранҷ, ки ҳуҷури саконҳо дар Систон тибқи таҳжиготи бостоншиносӣ таъсис шудаадаст ва ба ҳамин сабаб аз номи Сакистон реҷа гирифтани Систонро наметавон пазишуфт [22, 80–96].

Андейши дигар ҳам вуҷуд дорад, ки Сакистон майни хостоғи сарбозони шучӯз ва ё неруи низомиро дорад [9, 1656; 20, 153; 5, 32–34].

¹ Макола дар асоси лоҳҳо «Таърихи ҳалқи тоҷик (аср III-аввали асрҳои XX), рагами кайзи давлатин 0121ТJ1211 наවишта шудааст.

ISSN: 2709-7382

АКАДЕМИЯ МИЛЛИИ ИЛМОХОН ТОЧИКИСТОН
ИНСТИТУТИ ТАЪРИХ, БОСТОНИШНОСИЙ ВА
МАРДУМШИНОСИЙ БА НОМИ АХМАДИ ДОНИШ

МУАРРИХ

(мачаллаи илмӣ - назарияй)

№ 3 (35) 2023

Мачаллаи илмӣ-назарияни «Муаррих» соли 2015 таъсис ёфта, дар давоми як сол ҳаҷор шумора ба забонҳои тоҷӣ, рӯзи ва инглиси нашр мешавад. Мачалла дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти 174/МЧ-97 1 января 2021-ни нашр мешавад. Мачалла дар кайро таъсис ёфта, дар ҷаҳони ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти 174/МЧ-97 1 января 2021-ни нашр мешавад. Мачалла дар Вазорати фарҳанги ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти 174/МЧ-97 1 января 2021-ни нашр мешавад.

Мачалла аз 26 апрели соли 2018 дар рӯйхати мачаллаҳои илми тақришавандии Комиссияи олии атtestатсияни (КОА) назади Президенти ҷумҳурии Тоҷикистон ва аз санаси 21 феврални соли 2022 таҳти рақами 1520 дар Феҳристи мачаллаҳои илми тақришавандии Комиссияи олии атtestатсияни (КОА) назади Вазорати маориф ва илми Федератсияи Россия номинавис гардидаст.

САРМУҲАРРИФ: Насрулло УБАЙДУЛЛО, доктори илмҳои таърих, профессор

МУҲАРРИФ МАСҖУД: Ҳамза КАМОЛ, доктори илмҳои таърих, профессор

ҲАЙАТИ ТАҲРИРИЯ:

Юсуфо ҶУ҆БИШО - академики Академии миллии илмҳои Тоҷикистон;
Ҳайдаршино ПИРУМШО - узви вобастаги Академии миллии илмҳои
Тоҷикистон, доктори илмҳои таърих, профессор;
Абдулло ГАФУРОВ - номзади илмҳои таърих, дотсент;
Лариса (ЛОДАЧИНА) ВАСИЛЕВА - доктори илмҳои таърих, профессор;
Аскарали ШАҲОДА - номзади илмҳои таърих, профессор;
Абдулло ШАҲИДОДА - номсади илмҳои таърих;
Нуродин САЙӢФЛЛОЕВ - номсади илмҳои таърих;
Саломон БОГОМОУЛЛОЕВ - доктори илмҳои таърих;
Коенчою ИСКАНДАРОВ - доктори илмҳои таърих;
Виктор ДУБОВИЦКИЙ - доктори илмҳои таърих (Русия);
Александр ЧУБАРИН - академики Академии илмҳои Русия,
доктори илмҳои таърих, профессор (Русия);
Франсис РИНАР - узви коригани Академии миллии илмҳои Тоҷикистон,
доктори илмҳои таърих, профессор (Франсия);
Аири-Пол ФРАНКФОРТ - доктори илмҳои таърих, профессор (Фаронса).

© Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносӣ ба номи
Ахмади Дониш Академии миллии илмҳои Тоҷикистон, 2023.

МУНДАРИЧА - СОДЕРЖАНИЕ - CONTENTS

ТАЪРИХИ ВАТАНИ - ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ИСТОРИЯ - NATIONAL HISTORY

САЙНАКОВ С.П. Мухорибан назди Нисибин миёни шоҳдошҳои Ашконӣ ва империи Рим	5
ХОДЖАЕВА Н.ДЖ. Еще раз к вопросу о религии в Сасанидском государстве	14
АОНОВОВ А.Р. Муносабатҳои тиҷоратии Ниб бо вилоятҳои Осиёнӣ Миёна дар Шоҳроҳи бузурги абреним (аҳди қадим ва асрҳои миёна)	28
ШАРИФЗОДА А. Эмомали Рахмон - бунёдгузор Артиши милий	35
АБУ-ЛХАЕВ Р.А. Страны из истории подготовки педагогических кадров Таджикистана в учебных заведениях Узбекистана (20-е годы XX века)	44
АКРАМОВ М.И. Политические репрессии в Таджикистане в 30-х годах XX века	52
УЛЬМАСОВ Ф.А. Композитор Азим Солис: жизненный и творческий путь	63
КОЗИЗОДА Ш. К. Муҳориҷати сонниони Кӯҳистони Маҷтоҳҳо ба дашти Диљварзин	71
БАХОДУРОВА Ф.Ю. Ҳамзӣ меҳнатошони ҳоҷатни деҳоти Шимоли Тоҷикистон дар солҳоҳи Ҷангӣ Бузурги Ватанӣ (1941–1945)	79
ХОТАМОВ Н.Б., АБДУРАЗЗОКОВ Ш.Р. Финансово - экономические и торговые отношения стран Центральной Азии и Индии в конце XIX - начале XX века	85

ТАЪРИХИГИ҆Р ВА МАҲАҲАЗИНОСӢ - ИСТОРИОГРАФИЯ И ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ - HISTORIOGRAPHY AND SOURCE STUDY

ШАРИФЗОДА А. Таҳқики сиккакҳои Сомонӣ дар Эрон	91
САҒАРЗОДА Н.Ш. Тавсифи ҷуғрофӣ - таърихи Систон дар сарҷашмояи таърихи99	99
ОДИНАЕВ А.Н. Александр Людвигович Кун ва нақши ў дар таҳқиқи таъриҳҳои фарҳанги тоҷикон дар нимайи дувоми асрӣ XIX	107
АФСАХОВА Н.С. Административное устройство Гисарского бекства в конце XIX – начале XX веков на основе сообщений русских дореволюционных авторов из газеты «Туркестанские ведомости»	120
КАРИМОВА Г.Р., ЙОСУФОВ М. Муҳимтарони лаҳсаҳони таърихи омӯзиши ёдгорҳои археологии болообӣ Зарафшон	127

МАРДУМШИНОСӢ - ЭТНОГРАФИЯ - ETHNOGRAPHY

ГАФУРОВА Г. Ҷ. Либоси марданӣ тоҷикони болообӣ Зарафшон дар оҳирӣ асрӣ XIX – ибтидояи асрӣ XX	135
---	-----

ТАЪРИХИ ИЛМ ВА ТЕХНИКА - ИСТОРИЯ НАУКИ И ТЕХНИКИ - HISTORY OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

ҲАМЗА КАМОЛ. Корезҳон Ҳурӯсон	142
-------------------------------------	-----

БОСТОНИШНОСӢ - АРХЕОЛОГИЯ - ARCHEOLOGY

КАЛАНДАРОВА О.И. Золотые украшения Бактрии – Токаристана (диадемы и серьги)	155
---	-----

МУАРРИХ – ИСТОРИК – HISTORIAN

Daston. This land is also considered to be the place of settlement of the Sakai tribes, which were one of the great Aryan tribes. Sistan was the land where the Taik (Persian) language was supported at the state level by the Saffarians in the 9th century, and later gained a very worthy position. The author has investigated the issue of historical geography of Sistan by analyzing information from reliable historical sources and modern scientific writings, as well as taking into account the influence of geographical and political factors.

Key words: region, province, Sistan, Khorasan, Helmand, river, mouth, valley, Kerman, Saffarids, caliphate, borders.

Сведения об авторе: Сафарзода Некруз Шоди – кандидат исторических наук, старший научный сотрудник отдела древней, средневековой и новой истории Института истории, археологии и этнографии им. А. Дониса НАШТ. Адрес: 734025, Республика Таджикистан, г. Душанбе, ул. А.

Раджабовых, 7. Тел.: (+992) 985880810. E-mail: nekruz_tj@mail.ru.
Information about the author: Safarzoda Nekruz Shodi – Candidate of Historical Sciences, Senior Researcher of the Department of Ancient, Medieval and Modern History of the Institute of History, Archeology and Ethnography named after A. Donish NAST. Address: 734025, Republic of Tajikistan, Dushanbe, st. Ak. Rajabovs, 7. Mobile phone: (+992) 985880810. E-mail: nekruz_tj@mail.ru.

◆ УДК 94 (571.1/8) "19"

**АЛЕКСАНДР ЛЮДВИГОВИЧ КУН ВА НАҚШИ Ў ДАР ТАҲКИКИ
ТАЪРИХИ ВА ФАРҲАНГИ ТО҆ҖКОНӢ ДАР
НИМАИ ДУОМИ АСРИ XIX¹**

ОДИНАЕВ А.Н..

Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносӣ ба номи А. Дониши АМИТ

Дар нимайи дувоми асрӣ XIX дар Осиёнӣ Миёна, ки он вакт бештарни каламраваш зери итоати империи Россия буд, ҷигаргуниҳоизими ба амал омаданд, ки ба сарнавишти тоҷикон низ бетаъриҳ намонд. Дар ин давра мулҳакон, аз ҷумла шарқшиносон дар омӯзиши таъриҳҳо ва фарҳанги ин минтақа саҳми мухимме гузоштанд. Яке аз олимномон барчаста, ки осори ў дар фахмиши таъриҳҳои ҳалқи тоҷик дар нимайи дувоми асрӣ XIX таъсиси наizarрас гузаштаст, А.Л. Кун мебошад.

А.Л. Кун шарқшинос аз мулҳакон барчастаин рус буд, ки фаъолияти самара-бахши ў дар нимайи дувоми асрӣ XIX дар таърихнамоии мо ва дигар манотики Осиёнӣ Миёна осори амике гузоштгааст. Таҳқиқот, наприхоя ва корҳои багонии ў донишни моро дар бордӣ ҷуғрофӣ таъриҳҳо, ҳусусиятҳои фарҳанғӣ ва ҷигаргуниҳои иҷтимоӣ, ки дар ин давари ин минтақа ба амал омаданд, васъе мегарданд. Дар ин макола мо саҳми назарраси А.Л. Кунро дар омӯзиши таъриҳҳои ҳалқи тоҷик дар нимайи дувоми асрӣ XIX мавриди баррасӣ қарор хоҳем дод.

Муаррих, бостоншинос, колекционер, забоншинос ва шарқшинос рус Александер Людвигович Кун (1840–1888)¹ бо таҳқиқоти ва ҷамъоварии ашёни қадима, аз

¹ Макола дар асоси лонҳи «Таъриҳҳои ҳалқи тоҷик» (асри III- аввали асрӣ XX) раками қайдӣ давлатӣ 0121ТJ1211 навишта шудааст.

ISSN 2413-2004

ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ЧУМХУРНИ ТО҆ЧИКИСТОН
Донишгоҳи давлатни ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон

МА҆ҖДЛАИ ИЛМӢ-НАЗАРИЯВИИ
«АҲБОРИ ДДҲБСТ»

Силсилаи илмҳои гуманитарӣ

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН
Таджикский государственный университет права, бизнеса и политики

НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
«ВЕСТНИК ТГУПП»

Серия гуманитарных наук

THE MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN
Tajik State University of Law, Business and Politics

SCIENTIFIC-THEORETICAL JOURNAL
“BULLETIN OF TSULBP”

Series of Humanitarian Sciences

№3 (96), 2023

Хӯҷанд - Khijand

МУНДАРИЧА СОДЕРЖАНИЕ	
5.6 (07 00 00) ИСТОРИЧЕСКИЕ НАУКИ	
5.6.1(07 00 02) Отечественная история	
Аскеров А. Г. Буржуазные реформы в России и их роль в жизни казачества (60-80-е годы XIX в.)	5
Норбадалов С. С. Чойгӯҳи сурӯҳ мусиқӣ дар маросими гафуровабондон (миктакаи болооби Зарифшоҳ)	11
Одинаев А. Н., Одинаев А. И. Шарқшиноси рус Александр Людвигович Кун ва шинохти ӯз фарҳанги Янӣоб ва саконоти он	18
Холова Ф. Ф., Абуллоев И. Р. Мутобиқиши ӯз дастовадҳои мардуми ноҳияи Масҷидҳои дар соҳаи настакорӣ (солҳои 50-60-уму карты XX)	26
Ҳамза Қамол (Қамолов Ҳ. Ш.), Ниёзӯа А. Ӯ. Ињиқоси таърихи Бармакиён дар осори академик В.В. Бартолд	35
Шаҳбонов А.М. Основные направления социальной политики Советского государства в 1970-1980-х гг.	44
5.9 (10 01 00) ФИЛОЛОГИЯ	
5.9.2 (10 01 03) Литература народов мира (таджикско-персидская литература)	
Абдуллаев Р. Х. Аҳмадони Раҳматзод дар суннати достоннависӣ дар адабии тоҷикик	52
Азимов С. Б. Мағниҳоҳи адабӣ ва нақди шеър	61
Ғаффорӣ З. А. Мавзӯи ошлову ошлорӣ ва симон зан дар «Панҷакона»	71
Мирзомӯс М. Ҷӯло Қурбонқони Фіратӣ ва мероси адабӣ	80
Раҷабов Б. М. Бозтоби муниқоноти рӯзгор дар таджикистонӣ Лонҷ Шерзӣ	89
5.9.6 (10 02 22) Языки народов зарубежных стран (иранские языки)	
Султоновет Г. А. Масоҳи нақди тасъеди мутунни осори адабӣ дар замини «Фарҳанги Сурӯҳ»	97
5.9.8 (10.02.00) Теоретическая, прикладная и сравнительно-сопоставительная лингвистика	
Азимова М. Н., Набиҷонова З. А. Ҳусуслуони корӯрудӣ фъъолии шарқиси ҷонону ҳуҷанду форсӣ дар забони англисӣ	104
Шарипова Ш. М. Ҳусуслуони истифодаи қалимаҳои шарқисӣ дар тарҷумани Қайтанӣ бар “Бустон” и Сандӣ	111
5.9.9.(10.01.10) Медиакоммуникации и журналистика	
Тӯҳниева М. М. Ҳусуслуони кор бо занон дар фаъолияти онлайн мөненҷери SMM	121

- 128 -

УДК 94 (100)
DOI 10.24412/2413-2004-2023-3-35-43

И҆Н҆ЫЛКОСИ ТА҆БРИХИ
БА҆РМАКИЕН ДАР ОСОРИ
АКАДЕМИК В.В.БА҆РТОЛД

Ҳамза Қамол (Қамолов Ҳамзакон Шарифовиҷ), д.и.н., профессор, мудири ўзбеки таърихи қадим асрҳо миёнаи Институти таъриҳ, бостоншиносӣ ва мардумшиносӣ ба номи А.Донишӣ АМИТ; Ниёзӯа Азиза Уқтамонова, унсанҷӯи институти таъриҳ, бостоншиносӣ ва мардумшиносӣ ба номи А.Донишӣ АМИТ, асистенти кафедраи сивасилиносӣ ДДҲБСТ (Душанбе, Тоҷикистон)

ОТРАЖЕНИЕ ИСТОРИИ
БА҆РМАКИЛОВ В ТРУДАХ
АКАДЕМИКА В.В.БА҆РТОЛДА

Ҳамза Қамол (Қамолов Ҳамзакон Шарифовиҷ), д.и.н., профессор, завотделом древней, средневековой и новой истории Института истории, археологии и этнографии имени А.Донишӣ НАНТ; Ниёзӯа Азиза Уқтамонова, соискатель Института истории, археологии и этнографии имени А.Донишӣ, асистент кафедры политологии ТГУПП (Душанбе, Таджикистан)

REFLECTION OF THE
HISTORY OF THE BARMAKIDS
IN THE WORKS OF
ACADEMICIAN V. V. BARTOLD

Hamza Kamol (Kamolov Hamzakon Sharifovich)
Doctor of Historical Sciences, Professor, Head of the
Department of Ancient, Medieval and Modern History
of the National Institute of History, Archeology and
Ethnography NAST; Niyoza Aziza Uktamona,
researcher of Institute of History, Archeology and
Ethnography named after Alimadi Donish, assistant at
the department of political science, TSULBP,
(Dushanbe, Tajikistan) e-mail: Azizob0302@mail.ru

Нақши ховаршиносӣ таъриҳ, ақадемик В.В.Бартолд дар омӯзиши таърихи Бармакиён арзебӣ гардида, ин оғли як аз аввалин мӯҳаккӯҳони таъкиди таърихи ин хондон дар аҳди Шӯравӣ маҳсӯб шудааст. Ақадемик В.В.Бартолд хонадони Бармакиёнро аз форсӣ (тоҷикон)-и Балҳ мебонад, ки аз аҳди бостон мӯҳими Ҳуросон бўла, дар маъබоди Навбахори Балҳ насл ба насл ҳидмати науқуда, дар замони ислом дар зӯйи суннатҳои бостонии зонҷӣ таълоҳӣ карда, дар иборати ҳисоботи Бадодӣ дар нимаи фӯзими асрӣ VIII усулҳои ғонованӣ Сосониёнро ташбӣ намуданд. Рӯзеч бе маъбади Навбахор дар Балҳ ақадемик В.В.Бартолд назарти ҳосиҳи ҳудоёдорӣ ва бо таъса ба аҳбори манобеи таъриҳӣ, ба ҳуҷус ба аҳбори Ибни Фақеҳ ва ғоризони ҳуҷони Саъид Ҷаъон мӯҳаккӯҳ ба ҳуҷосас меояд, ки ин маъбади буддомен будааст. Бе назарӣ В.В.Бартолд эрониён, ки ба дунёбони пайванди ҳонавобони мӯҳаккӯҳи ҳуҷонас, яъни Бармакиён бе суннатҳои подшоҳони Сосонӣ буданд, биноди ин маъбадро ба подшоҳони ҳуҷони даврони бостон мисбат дода, өазизрони давлати Сосониёнро аз насли роҳибони бузурги он эълон доштанд. В.В.Бартолд дар мақолаҳони ҳуд, ки ба таъриҳ, сиваст, шарқисӣ ва фарҳанги Мовароъонҳоҳу Ҳуросон ва Эрон бахшишадаст, бо пайманоҳони ҳуҷон беш аз хонадони Бармакӣ ёд науқуд ба ин өсостида дар иштобои асрӣ XX дар таърихисигории аҳди Шӯравӣ ба омӯзиши таърихи Бармакиён асос мегузорад.

- 35 -

ISSN 2413-2004

ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ЧУМХУРНИ ТО҆ЧИКИСТОН
Донишгоҳи давлатни ҳуқук, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон

МА҆҆ЦАЛЛАИ ИЛМИЙ-НАЗАРИЯВИИ
«АҲБОРИ ДДҲБСТ»

Сиёсилан илмҳои гуманитарӣ

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН
Таджикский государственный университет права, бизнеса и политики

НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
«ВЕСТНИК ТГУПП»

Серия гуманитарных наук

THE MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN
Tajik State University of Law, Business and Politics

SCIENTIFIC-THEORETICAL JOURNAL
“BULLETIN OF TSULBP”

Series of Humanitarian Sciences

№3 (96), 2023

Хуҷанд – Khujand

МУНДАРИЧА
СОДЕРЖАНИЕ

5.6 (07 00 00) ИСТОРИЧЕСКИЕ НАУКИ

Аскеров А. Г. Буржуазные реформы в России и их роль в жизни казачества (60-80-е годы XIX в.).	5
Норбадалов С. С. Чойлоху сурӯӯ мусиқӣ дар маросими ғазоворабандон (мнитоқаи болообӣ Зарафшон)	11
Одинаев А. Н., Одинаев А. Н. Шарқииноси рус Александр Людвигович Кун ва шинохти ўз фарҳанги Яноб ва сокинони он...	18
Холева Ф. Ф., Абдуллаев И. Р. Матоношишӣ ва дастоварҳои мардуми ноҳияи Мастоҳ дар соҳаи наҳоҳӣ (саъдигон 50-60-умми ҳарни XX)	26
Ҳамза Қамол, (Қимолов Х. Ш.), Назоев А. Ӯ. Йиъниноси таърихи Бармакиён дар осори ҳадисият В. В. Бартоло...	35
Шаҳбонов А.М. Основные направления социальной политики Советского государства в 1970-1980 гг....	44

5.9 (10 01 00) ФИЛОЛОГИЯ

5.9.2 (10 01 03) Литература народов мира (таджикско-персидская литература)	
Абдуллаев Р. Ҳ. Ҳўмадҷон Раҳматзодӣ ва суннати достоннависӣ дар адабиёти мусиқӣ тоҷикӣ	52
Аҳмадов С. Б. Мағнификаи адабӣ ва нағди шеър.....	61
Ғаффорӣ З. А. Мазғи сағавӣ оиласдорӣ ва симонӣ дар «Панҷакона».....	71
Мирзоҷонӣ М. Ҳуҷӯл Қурбонқони Фирӯзат ва мероси адабӣ ў.....	80
Раҳабов Б. М. Бозӣбӣ мусиқисоти рӯзгор дар тублиғиситикон Лоҳк Шердӣ.....	89
5.9.6 (10 02 22) Языки народов зарубежных стран (иранские языки)	
Султоновов Г. А. Масоҳи нағди тасъеҳи мутуни осори адабӣ дар замини «Фарҳанги Сурғӣ».....	97
5.9.8 (10.02.00) Теоретическая, практическая и сравнительно-сопоставительная лингвистика	
Азимова М. Н., Набиҷонова З. А. Ҳӯсусиятҳои корбурдӣ, фъълҳои шарбосии юнонӣ ҳамарӯй форсӣ дар забони азъали...	104
Шарифова Ш. М. Ҳӯсусиятҳои истиғфодӣ қатимоҳои шарбосӣ дар тарқуми К. Чайкови бар «Бустон» и Садъӣ.....	111
5.9.9 (10.01.10) Медиакоммуникации и журналистика	
Тӯҳнава М. М. Махсусиятҳои кор бо занон дар фълӯзиёти онлайн мөнечери SMM ...	121

- 128 -

УДК: 94 (100)

DOI 10.2413/2413-2004-2023-3-18-25

ШАРҚИИНОСИ РУС
Одинаев Абдулмажон Назирович, ходими ҳурди илми шуබаи таърихи қадимтарин, ҳадис, өрхон миёна ва наин Йиъниноси таърихи, бостоншиносӣ ва мардумшиносӣ ба номи А. Дониша АМП;

ЛОДВИГОВИЧ КУН ВА
ШИНОХТИ ҲАЗ
Фарҳанди янгионӣ ОН
СОКИНОНИОН

Абдулмажон Ибраҳимовиҷ, н.и.и.д., дотсенти кафедраи умумидонишсоҳи забони тоҷикиш МИТ ҶШҲ ба номи

академик Б.Ғафуров (Душанбе, Таджикистон)

РУССКИЙ
ВОСТОКОВЕД
АЛЕКСАНДР
ЛОДВИГОВИЧ КУН И
ЕГО СВЕДЕНИЯ О
ЯНГОБСКОЙ КУЛЬТУРЕ
И ЕЕ НОСИТЕЛЯХ

ALEXANDER LUDWIGOVICH
KUN AND HIS INSIGHTS
INTO YAGNOB CULTURE
AND ITS INHABITANTS

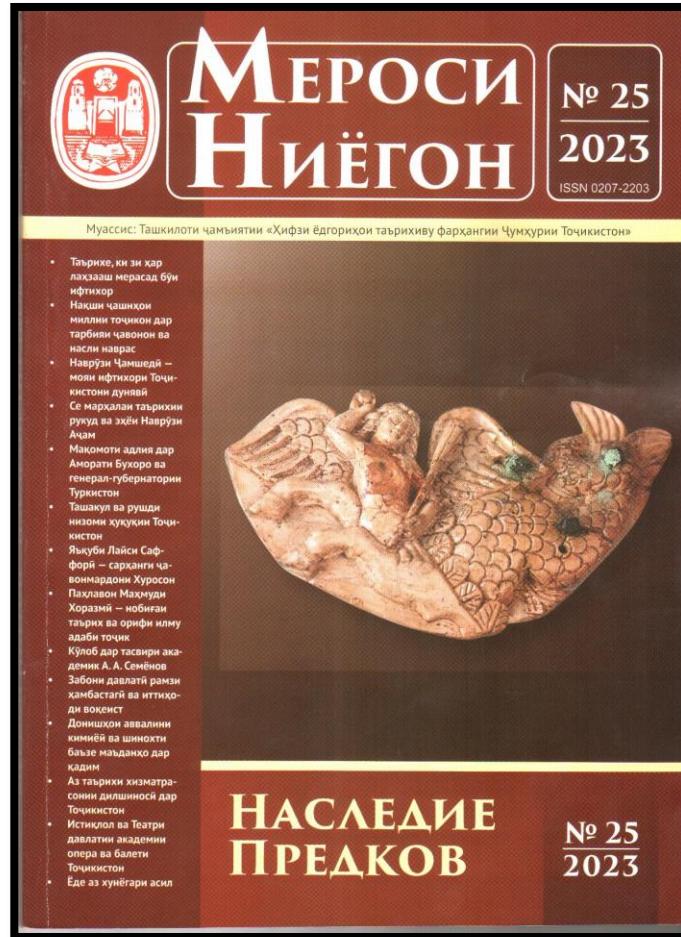
Odinaev Abdumajon Nazirovich, Junior Researcher of the Department of Ancient, Medieval and Modern History of the Institute of History, Archaeology and Ethnology, A. Donisha, NAST; Odinaev Abdumajon Ibrokhimovich, candidate of philological sciences, associate professor of the general university department of the Tajik language of the State educational institution «KJSU named after acad. B. Gafurov» (Dushanbe, Tajikistan) e-mail: abdumajon1987@gmail.com

Таъниҳоти шарқииносӣ рус Александр Людвигович Кун ва сарҳои ў дар омӯзиши фарҳанги водии Яноб ва сокинони онро баррасӣ ѿзодлан. Максади таҳқиқати мағнавии матбуоти мусиқӣ ва фарҳанги онро наёваштагат. Шарғи мазғи таҳқиқ, роҳиши методологии. А.Л. Кун дар омӯзиши сурӯзҳои этиники сурӯзҳои сирифташт, тоҷинии матбуоти мусиқӣ дар бораи янобӣ низомандӣ ба таҳқиқа ишӯдад. Муайян нақудаҳои наҳарӯйҳои наин фарҳанги зиндаҳои ҷомеаи Яноб дар асоси маводи нашрииамудан А.Л. Кун яъне ба музҳими матбаҳад ёзӣ юдасӣ, ки таҳқиқоти ин шарқииносӣ барои мӯҳарриқони нағӯҳи сарҷасамон мӯҳими имӣ буда, ба дарҳи амниқтари ғунонӣи анъанаҳои фарҳанги болоӣӣ Зарафшон мусондад мекунад. Ба шароғоти заҳматҳои ў шинохти ҷаҳонӣ дар фарҳанги онро ғанӣтар ишӯда ва ин яке аз дастоварҳои мӯҳими таъриҳӣ бояд мемонанд. Матбуомати маъруф барои мӯҳарриқон, ки мероси фарҳанги мӯҳарриқаҷӯба ва рангорони миёнагӣ Янобро мавриди таҳқиқӣ қарор медиҳанд, инчунин барои онҷо, ки ба таъриҳи рӯшиди илми шарқииносӣ дар Русия подишиҳӣ машҳад мебошанд, ҳамонҷа сарҷасамон мӯҳими имӣ хизмат мекунад.

Калидесеҳо: илми шарқииносӣ дар Русия, Александр Людвигович Кун, янобӣ, водии Яноб, этнография, фарҳанги миёнагӣ Яноб, болообӣ Зарафшон

Рассмотрено исследование русского востоковеда Александра Людвиговича Куна и его вклад в изучение янгобской культуры и ее носителей. Цель данной работы заключается в анализе и интерпретации сведений, представленных А.Л. Куном о янгобской общинности с учетом их исторического и культурного контекста. Осуществлен обзор предмета

- 18 -

Мундариҷа — Содержание	
П. Убайдулло. Таърихе, ки зи ҳар лаҳзаш мерасад бүн ифтиҳор	3
Накни ҷашиқон милини тоҷикон дар таърихи ҷаҳонӣ ва насли наврас	6
Р. Сандозда. Накни ҷашиқон милини тоҷикон дар таърихи ҷаҳонӣ ва насли наврас	9
Ф. Рахимӣ. Наврӯз Ҷамшидӣ — моғи ифтиҳори Тоҷикистони дунیвӣ	13
К. Олимов. Наврӯз ва дигар ҷашиқон өнзоратабонор дар «ОСОР-ул-Бокия»-и Абурайхони Беруни	15
Х. Зейнӣ. Се марҳалон таърихии рукуд ва эҳкӣ Наврӯзи Аҷам	24
ДАР МОВАГОРИ ТАЪРИХ	
М. Рахимзода. Таъсакуру рушди иносими ҳуқуқи Тоҷикистон	26
Х. Пирумшо. Устод Садриддин Айнӣ дар саргҳои сомониёншиносии имии миллӣ	29
М. Абдураҳмон. Пахлавон Махмуди Ҳоразмӣ — нобигар таърих ва оғрии иму адабӣ тоҷик	33
Ш. Истрофилий. Мурӯз ба осори бозмонада аз ҳадебети судуни монавӣ ва таҳқиқу нафри он	38
А. Шарифзода. Кӯлӯб дар тасвири академик Семёнов	42
Ф. Вализода. Ҳифзи истиқололи давлатӣ ва аризишон он ҳадафи ҳар як соҳибатан боҷд бошад	51
Б. Темирзода. Абдураҳмони Мустаҷир — қишиваршиносии тоҷик	53
ЗАБОНИ МИЛЛАТ — ҲАСТИИ МИЛААТ	
Р. Зулфонён. Корбурди матну забони рекзама набоди ҳаттарро бошад	57
Б. Алавӣ. Забонро ингандор бояд будан...	62
З. Еронӣ. Забони давлатӣ рамзи ҳамбастагӣ ва иттиҳоди воеҳент	66
Аз ТАЪРИХИ ИМАМОН ДАКИК	
М. Сафаров. Қашғиётни инётиён ба физика ва математика дар даврон то истиқолият	69
Б. Қурбонов. Дошишон аввалини кимӣӣ ва шинҳоти бâzâye mâzdaҳo дар замони қадим	74
Р. Бахромзод. Абумуҳаммади Ҳӯҷандӣ — нобигар дар иктироон олоти расад...	77
ДАР ЗАМИНАН ИСТИҚBИ НИГЕОН	
Х. Ҷармонов. Таърихи ҳизматрасонии дилингии дар Тоҷикистон	81
С. Каримов. Рушди ҷаҳони стоматология дар даврон шӯравӣ ва замони истиқолол	84
М. Амирибеков. Ҷаҳони Ҳуқуқи Ҷаҳон	87
ХУНАР ВА ХУНАРМАНДАИ	
М. Шарифзода. Истиқолол ва Театри давлатии академии опера ва балети Тоҷикистон	89
А. Низомӣ. Ҷаҳони таърихии бонуонии тоҷик дар рушди тақомуни ҳунари мусикӣ	93
С. Муҳиддинов. Ҷеҳонгарӣ	98
А. Розин. Бас аст ҳамон ифтиҳори Фирдавси	103
Б. Даълатзода. Ҷе аз ҳуҷигар асси...	105
ЕГЛОРИҲОН МО	
А. Самад. Зиёрати Бурхон Вали	108
Ш. Рахмон. Ҳоча Машҳад	115
Ш. Орумбекзода. А. Шонинбеков. Ривоҷи ва воеҳенти таърихи Қалъаи Калъаҳои ВМҚБ	120
З. Рачабалиев. Қалъаи Путиққоҳи Фарҳор — мурарифари милиати тоҷик аст	124
СОҲОМОНИ АСР	
Б. Муртазо. Садди сойи Оби Шур...	128
ДАР ҲИФЗИ ҲАГОРИҲОН ТАЪРИХ	
М. Еров. Я руҳни хештаниносӣ	131
Б. Бобозода. Ҳифзи тухмиҳон макалиҳи ҳатмис!	135
М. Шарифзода. Қамбуҳҳо таъсиси худро ғофтанд	137
МЕХРНОМА	
Х. Пирумшо. Юсуф Нуралиев	138
А. Бандишов. Аз ҳаёт ва ғомӯлияти эҷодии Мубораки Ваҳонӣ	140
А. Факиров. Нерӯи муттаҳидхунаида	143
НАКАИ АДАБӢ	
К. Олимов. «Теги пурасор» — роман нави реалистӣ	145
АДАВИҲЕТ	
З. Гулом. Бориси уруս	148
Андарҳоҳи зиндагӣ	151
ДУНЕИ КУҲАН	
Б. Тагирова. Қаламу қоғаз ва пайдошиони онҳо	152
НАВОНГОҲО	
Гузориш	154
Ахбори фарҳангӣ	156

«Наследие предков» № 25 – 2023

33

Ҳайдаршо ПИРУМШО
Узви вобастаи АМИ Тоҷикистон,
доктори илмҳои таъриҳ, профессор

УСТОД САДРИДИН АЙНӢ ДАР САРГҲИ СОМОНИЁНШИНОСИИ ИЛМИИ МИЛЛӢ

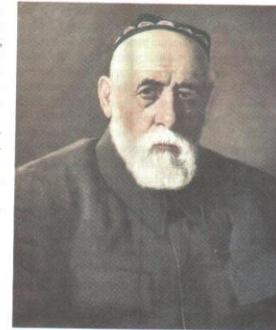
Солҳои 20-ми асри гузашта, дар баробари дигаргунонҳоҳон сиёсӣ, истиқололӣ-иҷтимоӣ ва фарҳангии дар давлатӣ Шӯравӣ ҷаҳонӣ-иҷтимоӣ, илми таъриҳ низ ба таълоботи идеологии барон замон мувоғиф ба роҳ монда шуд. Ин давра барон Тоҷикистон ва дигар ҷумҳуриҳои Осиёи Мисён Ҳаҷони ҷаҳонӣ гузарши аз доинишон таъриҳи ба илм ҳисоб меёфт. Бо қўмашо беъоситан марказҳои илми Иттиҳоди Шӯравӣ: Москва, Ленинград, Тоҷин ва гайра дар як муддати кўтӯҳ барои таъсакуру рушди онҳо индими таъриҳи дар Тоҷикистон булашад. Таъсиси заминан мусоид фарҳон гувада шуд.

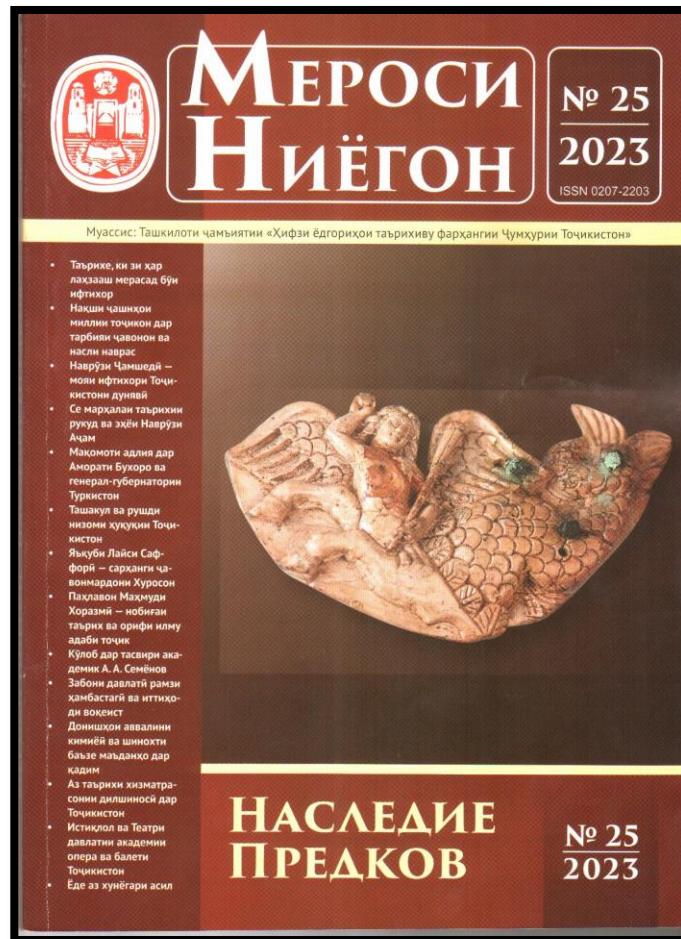
Таъсиси ҶШС Тоҷикистон (1924), ки барон таъсакуру ҳудои музиммий мусоидат мекард, ба сифати яке аз масъалаҳои музиммум расми давлатӣ, зарурати омузинӣ илми таъриҳи гузаштари пеш овард. Дар ҳолате ки ақидаҳои милилтаророни пантуркистӣ ҳаҷӯз аз миёнинаш асри XIX аргӣ ҳастӣ намуда, дар даҳсолан аввали баъди баркорориши Ҳокимии Шӯравӣ ба суръат баланд рушд меёфт аз яке аз ғоҳони марказҳои он аз комилан инкор намудани таърихи таъмаддуноғарӣ сонини азалии Осиёнӣ Марказӣ — тоҷикон ӣшорат буд, ҳифзи арзишҳои таъриҳӣ табиист, ки ба маади аввали баромад.

Акуну дар асоси матъҳоҳон ҳаттӣ ва маводи бостояниносӣ қуидодан мавқони таъмаддуноғарӣ тоҷикон, ташкилётини аввалин давлати комилан мустакил, пуритору доманроҳои онҳо — давлати Сомониенӣ ба дароҷаи масъалаҳои марказӣ таъриҳногии милид табдии меёфт.

Аз мурарифони милини замони Шӯравӣ аввалин шуда, Садридин Айнӣ ҳаҷӯз соли 1920 аз нақни таърихи Сомониенӣ ӯловор шуда, навинта буд: «Мо аз таъриҳи қадим ҷаҳон пӯнҷса ташҳо аҳволи пас аз исломиятро ба назар орем, мебинем, ки ба ҳар кори маданин пештару роҳбар тоҷикон буданд. Ҷунонӣ, дар аҳди Сомониенӣ адабӣёт ва саноёй чӣ

Айнӣ С. Ҷубъитистоҳ, макоза, ҳикояи нағелотко // Қулиниён.
Ҷ. Ҳушнавӣ: «Прон», 1969. С. 217.

Мундарица — Содержание	
Пәёми САРМУХАРИР ИСТИКАЛОВА БА ЧАШХОН МИЛАЙ	3
Н. Убайдулло. Таърихе, ки зи ҳар лаҳзаш мерасад бўн ифтихор	
Р. Сандзода. Накши чашхон милини Тоҷикон дар тарбияни ҷаонин ва насли наврас	6
Ф. Рахимӣ. Наврӯзи Ҷамшидӣ — моғи ифтихори Тоҷикистон дунёви	9
К. Олимов. Наврӯз ва дигар ҷашинонга борон дар «Осор-ул-бокия»-и Абурайхони Берунӣ	13
Х. Зейнӣ. Се марҳалан таърихи руқуд ва эҳён Наврӯзи Аҳам	24
ДАР МОВАГОРӢ ТАЪРИҲ	
М. Рахимзода. Таъсаку ва рушди иносими ҳукумати Тоҷикистон	26
Х. Пирумшо. Устоҷ Садриддин Айнӣ дар сарзомани союзиниши милий	29
М. Абдураҳмон. Пахлавон Махмуди Ҳоразмӣ — нобигар таърих ва оғриғи иму азаби тоҷик	33
ІШ. Истрофиёни. Мурӯз ба осори бозмонада аз ғадибети судгун монавӣ ва таҳқиқу нафри он	38
А. Шарифзода. Кӯлӯб дар тасвири академик Семёнов	42
Ф. Вализода. Ҳифзи истиқололи давлатӣ ва аризишон он ҳадафи ҳар ки соҳибатан боҷд бошад	51
Б. Темирзода. Абдураҳмони Мустаҷир — қишиваршинон тоҷик	53
ЗАБОНИ МИЛААТ — ҲАСТИИ МИЛААТ	
Р. Зулфониён. Корбурди матну забони рекзама набоди ҳатарро бошад	57
Б. Алавӣ. Забонро ингиздор бояд будан...	62
З. Ероник. Забонин давлатӣ рамзи ҳамбастагӣ ва иттиҳоди воҳкенст	66
Аз ТАЪРИҲИ ИМАҲОН ДАКИК	
М. Сафаров. Қашғиёти ниёти онд ба физика ва математика дар даврон то истиқолият	69
Б. Қурбонов. Дошинон аввалини кимӣ в шинохти базъе мазъдано дар замони қадим	74
Р. Бахромзод. Абумуҳаммади Ҳуҷандӣ — нобигар дар истиқлон олоти расадӣ	77
ДАР ЗАМИНАНДӢ ТИҲӢ НИҖОН	
Х. Яҳмонов. Таърихи ҳизматрасонии дилишисӣ дар Тоҷикистон	81
С. Каримов. Рушди истиқтололия дар даврон шӯравӣ ва замони истиқолол	84
М. Амирбеков. Қашқиузеъи Ҳайвонӣ	87
ХУДАРУСИА САРҲАНГИ ҲУРОСОН	
М. Шарифзода. Истиқолол ва Театри давлатии академии опера ва балети Тоҷикистон	89
А. Низомӣ. Ҷамшиди таърихин бонувонин тоҷик дар рушуд тақомуни ҳунари мусикӣ	93
С. Муҳиддинов. Ҷеҳранигорӣ	98
А. Розин. Бас аст ҳамон ифтихори Фирдавси	103
Б. Даъватзода. Ҷе аз ҳуҷнегар асси...	105
ЕГОРИХОН МО	
А. Самад. Зиёрати Бурхон Вали	108
ІІ. Рахмон. Ҳоҷа Машҳад	115
ІІІ. Орумбекзода, А. Шонинбеков. Ривоҷ ва воқеяни таърихи Қалъаи Каххакаи ВМҚБ	120
З. Рачабалиев. Қалъаи Пуштакӯи Фарҳор — мурӯзигари миляти тоҷик аст	124
СОҲМОНИИ АСР	
Б. Муртазо. Сади сойи Оби Шур...	128
ДАР ҲИФЗӢ ҲАҒЛОҲОН ТАЪРИҲ	
М. Еров. Як руҳи хештанинисӣ	131
Б. Бобозода. Ҳифзи тухмини макалий ҳатмис!	135
М. Шарифзода. Ҷамбуҳоҳо таҳсилни худро ғфтанд	137
МЕХРНОМА	
Х. Пирумшо. Юсуф Нуралиев	138
А. Бандишов. Аз ҳаёт ва ғамъонии эҷодии Мубораки Вахонӣ	140
А. Факиров. Нерӯи муттаҳидҳунанда	143
НАҚДӢ АДАӢ	
К. Олимов. «Теги пурасрор» — роман нави реалистӣ	145
АДАВИҲЕТ	
З. Гулом. Бориси уруս	148
Андарҳоҳи зиндагӣ	151
ДУНЕӢ КУҲАН	
Б. Тагирова. Каламу когаз ва пайдошини онҳо	152
НАВОНҲИҲО	
Гузории...	154
Ахбори фарҳангӣ	156

Ҳамза КАМОЛ

Доктори илмҳои таърих, профессор

ЯҖҚУБИ ЛАЙСИ САФФОРӢ — САРҲАНГИ ҲАВОНМАРДОНИ ҲУРОСОН

Моҳи июли соли равон аз таъсисин давлати Саффорин, ки дувумин давлати тоҷикон бандӣ Тоҳкириён пас аз истиқололи араб мебошад, 1150 сол сипарӣ метаград. Дар ин наවштаган мұхтасар гузоре ба зиндигӣ ва корномане поягузори давлати Саффоринеи ЯҖҚУБИ ЛАЙСИ Саффорис.

Дар манобеи таърихи ахбори дакиқ ва воқебинонае дар бораи ЯҖҚУБИ ЛАЙСИ Саффорӣ — мусасиси давлати Саффоринеи мағариси зиндагии ў ба саҳти пайдо мешаванд. Муаллифони манобеи таърихи аҳди хилофати Аббоسي, ки ба арабӣ ва форсӣ асаҳрон худро наиништанд, чун бозтобдихандан муҳити синест са иҷтимоии хилофати Аббоси бандӣ, дар баёни ахбори ЯҖҚУБИ Лайс ва дигар намояндагони хонадони Саффорӣ мутасасиҳо, ҷониби иносиро риоят накардаанд. Ин муарриҳон ба наасиби Саффоринеӣ бо дидай ҳакорат менингаранд ва онро исламгароне медонанд, ки баъд зиндиги хулағои Аббоси бархостаанд

ва Саффоринеӣ аз диди онҳо беш аз роҳзандон қасони дигаре набудаанд.

Мусалламан аксанӣ ин муарриҳон, ки таҳти ҳимояи Аббосинеӣ ва ё ҳукуматҳои махаллии онҳо бандӣ, дар бораи ЯҖҚУБИ Лайс, ки алайҳи шигардларони араб шурӯд ви инчунин давлати Саффоринеи итилоғоти бетарапона ва дакиқро амдан сабт накарданд. Ибобатсатии муарриҳон ба дарбори Аббосинеӣ боис шуд, то нааси ЯҖҚУБИ Лайс дар таърихи давлатҳои миллии бандӣ аз ишғоли арабко ба нафарду диловарарои ў барон ҳаஸби истиқолол дар сарҷашмаҳон таърихи камран маълум гарданд.

Бо вуҷуди ин аз ҳабори паронқанде, ки дар осори муарриҳони ҳамасири Саффоринеӣ ва баъди онҳо, ба назар мерасанд, мө ба амри воқеи дар мөхии июли соли 875 дар Ҳуросон ба қудрат расиданд Саффоринеӣ дарк менамоем.

ЯҖҚУБИ Лайс дар ҳонвадаи Лайси Саффор, соки ни дехи Карниғин: шаҳри Нишиқи вилояти Систон, ки рӯйгарӣ (мисгарӣ) мекард, ба дунӯн омадааст. Яке аз дарвазоҳон Зарани — маркази Систонро дарвазон Нишк метуянд ва бино ба ривоҷи таърихи охури Раҳшид дар дехи Карниғин шаҳрҳои Нишиқи Систон будааст. Чун пешан падар мисгарӣ буд, бино ба суннати пешаварӣ иш мубҷӯ шуд, то писарон ин ин пешаро баргузиданд. Аз он ки ба арабӣ пешан рӯйгариро саффорӣ мегӯфтанд, ба ин далаел ин ҳонвада ба ҳудои номи Саффоринеӣ гирифт.

Ҳамдӯзигӣ Қазвийн (вафот 750 х.е./1349–1350) роҷеъ ба падари ЯҖҚУБИ Лайс ва ахбори мұхтасарро меборад: «Чун дар ҳудуд нахватае (булӯргире) медин, ба рӯйгарӣ мұлтұғати нашуд, ба силоку зўрӣ ва айёриру роҳзанд афтод. Аммо дар он роҳ тарии инисф сипарид ва молни кас ба якорият набурдай ва буди, ки баъд зод дода. Шабе хизонан Дирҳам

¹ Аланбари Декудо. «Лургун». С. 11. Зеро извари М. Мурин ва С. Шахобӣ. Чони дувум аз даврон ҷаҳон. Тезкор. Муассиси итилоғотаро виҷоҳати Ҳақкор, 1377 х.е., С. 17520.

² Муаллиғи иносиҳо, «Таърихи Систон». Муҳаккак ва мусаххар. М. Баҳор. Чони дувум. Техрон, 1366. С. 83.

ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ЧУМХУРИИ ТОЧИКИСТОН
ДОНИШГОХИ ДАВЛАТИИ ОМ'УЗГории ТОЧИКИСТОН
БА НОМИ САДРИДДИН АЙН

Факултети таърих ва хуқук

Кафедраи таърихи халқи тоҷик

АБУРАЙХОН БЕРУНӢ – АЛЛОМАИ МАШРИҚЗАМИН

(Маводи конференсияи илмӣ-назариявии байналмилалӣ
баҳшида ба 1050 солагии Абурайхони Берунӣ, Душанбе: ДДОТ
ба номи С. Айни, 20 майи соли 2023)

АБУРАЙХАН БЕРУНИ – УЧЕННЫЙ-ЭНЦИКЛОПЕДИСТ ВОСТОКА

(Материалы международной научно-теоретической конференции
посвященной 1050-летию со дня рождения Абурайхана Беруни,
Душанбе: ТГПУ имени С. Айни, 20 мая 2023 г.)

ДУШАНБЕ – 2023

МУНДАРИЧА – СОДЕРЖАНИЕ – CONTENTS

Ибодуллоҳода А.И. Шинохти бештари Абурайхон Берунӣ дар замони соҳибистиклолӣ.....	3
Саидов А.Вазъи таърихнигорӣ дар асрҳои X-XI.....	6
Расулиён К.Р. Рушди улумни адабӣ дар асрҳои XI.....	13
Сайфуллоҳи М. Мухити илмишӯи адабии Ғазинӣ дар рӯзгори Абурайхонӣ Берунӣ.....	21
Хусайнов А. Қ., Холов Ш. Андешаҳои сиёсӣгу давлатдории Абурайхон Берунӣ	28
Усмонзода А. И., Эрқаев Н. С., Эрқаев С. А. Инкишофи илм дар асрҳои X-XI.....	33
Сатторов А. Э. Ақидаҳои Абурайхон Берунӣ онд ба масъалаҳои таълимӣ тарбия.....	40
Ҳакимзаров А. Баҳрабардории олимони Ғарб аз афкори фалсафии таърихии Зардушт.....	44
Рахимов А. И., Эрқаев С. А. Развитие науки в XI век и Омар Хайям	53
Комилин А.Ш., Султонхайдаров Н.Х., Саломов М. А. Муҳтасар дар бории Абурайхон Берунӣ ва илмҳои риёзӣ, ситорашиносӣ ва табии.....	59
Курбанова З. И. Минералогия как источник для изучения камней в инкрустации ювелирных украшений Каракалпаков	65
Сабури Х. М., Бободжанова М. Р. Эрқаев С.А. Развитие точных наук в X-XI веках	69
Хочибеков Э.Х. Замони таърихӣ ва ишъоиси табакабандии мардуми форсӣ тоҷик ва мардуми Ҳиндустон дар китоби “Ал-хинд”-и Абурайхон Берунӣ	77
Шоҳиён О. Н., Эрқаев С.А. Абу Махмуд Ҳужандӣ и развитие науки в X-XI веках	82
Муродзода А. Фасехи Ҳофӣ ва «Мумчалу-т-таворих»-и ӯ.....	89
Сайнаков С. П., Умаров А. Базъе масоили таърихӣ ва ишъоиси таърихи қадими тоҷикон дар осори Абурайхон Берунӣ.....	97
Ганиҷаков М.Г. Абурайхон Берунӣ дар осори мӯҳакқикон	104
Гуломиоев С. Абурайхон Берунӣ бунёдгузори мардумшиносии тоҷик	111
Ғайбуллоева М. А., Бобоҷонова М. Р. Ҳамкориҳои илмию ҷоддии Абурайхон Берунӣ ва Абумахмуди Ҳуҷандӣ	119
Зикирзода Ҳ. Базъе масоилаҳои инсоншиносӣ Абурайхон Берунӣ (дар асоси Осор-ул-бокия).....	126
Исмоилиев Ҷ. Ҳ. Ғиёсиддин Ҷамшеди Кошонӣ риёзидони мавъуфи мақтабӣ Самарқанд	131

324

Адабиёт:

1. Абуфазл Байхакӣ. История Масъуда. – Москва: Наука, 1969. – С.807.
2. Абурайхони Берунӣ. Осор-ул-бокия. – Душанбе: Ирфон, 1990. – 432 с.
3. Абурайхон Берунӣ. Канон Масъуда. Т.5., Ч.1. – Ташкент: Фан, 1973. 647 с.
4. Беленицкий А.М. Очерк жизни и труда Беруни // Ал-Беруни Абурайхон Мухаммед ибн Ахмед. Собрание сведений для драгоценостей (минералогия). – М.: Изд. Ак СССР, 1963.
5. Берунӣ // Под редакцией Толстова С.П. М., Л.: АН СССР, 1950 .
6. Берунӣ // Сб. статей к 1000 – летию со дня рождения. Отв. ред. А.к. Арендс. – Ташкент: Фан, 1973.
7. Берунӣ великий учёный средневековья. – Ташкент: Изд. Ак УзССР, 1950.
8. Беруни и гуманитарные науки // Отв. ред. И.М. Муминов. – Ташкент: Фан, 1972.
9. Бобеев Ю.А. Вопросы истории и культуры народов Мавераннахра и Хорасана в трудах Абурайхана Беруни (культурологический аспект) / Автореферат на соискание ученого степени к.и.н. – Худжанд, 2006. – 26 с.
10. Булгаков П.Г. Беруни и его «Геодезия» // Бируни Абу Рейхан. Избр. произв. Т.3. Геодезия. – Ташкент: Фан, 1963. – С.7-78.
11. Булгаков П.Г. Жизнь и труды Беруни. – Ташкент: Фан, 1973. – 428 с.
12. Крачковский И.Ю. Избранные сочинения. Т. IV. Арабская географическая литература. М., Л.: Изд. АН СССР, 1957.
13. Осмий М.С. Абурайхон Берунӣ ва «Китоб-ут-тафхим ли авонии саноат-ит-танчиъ - и ӯ // Абурайхон Берунӣ. Китоб – ут-тафхим. – Душанбе: Дониш, 1973. – С.5-17.
14. Розенфельд Б. А., Рожансая М.М., Соколовская З. К. Абу-р – Райхан ал – Беруни. Научно – биографическая серия. – М.: Наука, 1973.
15. Эмомалий Раҳмон. Тоҷикон дар оннан таърих. Китоби аввали. Аз Ориён то Сомониён. – Лондон, 1999. – С. 216-217.

АБУРАЙХОН БЕРУНИЙ БУНЁДГУЗОРИ МАРДУМШИНОСИИ ТО҆ЦИК

Гуломиоев С.– доценти кафедраи таърихи халқи тоҷики
ДДОТ ба номи С.Айни

Абурайхон Муҳаммад ибни Аҳмали Берунӣ яке аз барҷасттарин донишмандони Шарқ буда, 4 сентябри соли 973 дар шаҳри Коти музоғоти Ҳоразм ба дунё омадааст. Берунӣ доир ба илмҳои таърих, мардумшиносӣ, риёзӣ, табииатшиносӣ, ҷуғрофия, минералогия, фаласафа, нуҷум, адабӣёт ва забон асарҳои зиёро мерос гузошт. Аз осори гаронбаҳои ў бист асари нодир то замони

111

ЧОРАБИНИИ БАНАҚШАГИРИФТАШУДА ОИД БА ЛОИХА:

**26 майи соли 2023: Ҳамоиши илмий-назарияйӣ
дар мавзуи «Ҷойгоҳи Саффориён дар ба даст
овардани истиқлоли Ҳурросони Бузург»**

Барномаи ҳамоиши илмӣ-назариявии «Чойгоҳи Саффориён дар ба даст овардани истиқлоли Хуросони Бузург»:

Сухани ифтитоҳии Президенти АМИТ академик
Фарҳод Раҳимӣ

Сухани табрикии ноиби президенти АМИТ
Абдураҳмон Муҳаммад

Насрулло Убайдулло: Саффориён марҳилаи дуюм дар
роҳи эҳёи давлатдорӣ ва фарҳангӣ тамаддуни ориёӣ
Ҳайдаршо Пирумшо: Таърихнигории давлати

Саффориён

Ҳамза Камол: Зуҳури Яъқуби Лайси Саффорӣ дар
уфукҳои сиёсии Хуросон

Абдуқаҳхор Саидов: Тавсифи шахсияти Яъқуби Лайс дар манобеи таърихии асрҳои IX-XIII

Рустам Мукимов, Салия Мамаджанова: Особенности архитектуры культовых зданий Уструшаны в IX-X вв. (на примере храма иолов-мечети в городище Калаи Каҳкаҳа 1)

Мирзоҳасани Султон: Забони форсии тоҷикӣ дар аҳди Саффориён

Абдувалий Шарифзода: Аҳамияти “дирҳами исёнгар” ва сиккаҳои саффорӣ дар Кӯлоб дар таҳқиқи таърихи сиёсӣ ва иқтисодии Саффориён

Шамсуддин Муҳаммадиев. Шеъру адаби форсии тоҷикӣ дар давраи Саффориён

Абдусалом Аюбов: Ҷуғрофиёи таърихии Суғд ва Усрушана дар осори Ибни Возехи Яъқубӣ

Сайнак Сайнаков: Шахсияти Яъқуби Лайс аз нигоҳи академик В.В.Бартолд

Некрӯз Сафаров: Ҷуғрофиёи таърихии давлати Саффориён

Фарруҳ Ҳусенов: Якуб ибн Лайс и его отношение к Багдадскому халифату

АКАДЕМИЯИ МИЛЛИИ ИЛМҲОИ ТОЧИКИСТОН
ИНСТИТУТИ ТАҶРИХ, БОСТОНШИНОСИ ВА
МАРДУМШИНОСИИ БА НОМИ АҲМАДИ ДОНИШ

БАРНОМА - ДАЪВАТНОМА

ҲАМОИШИ ИЛМИИ «ЧОЙГОҲИ
САФФОРИЁН ДАР БА ДАСТ ОВАРДАНИ
ИСТИҚЛОЛИ ХУРОСОНИ БУЗУРГ»
БАҲШИДА БА 1150-СОЛАГИИ ТАҶСИСИ
ДАВЛАТИ САФФОРИЁН

ДУШАНБЕ - 2023

БАРНОМАИ

ҳамоиши илмии «Чойгоҳи Саффориён дар ба
даст овардани истиқлоли Хуросони Бузург»

1. Сухани ифтитоҳии президенти АМИТ академик **Фарҳод Раҳимӣ**.
2. Сухани табрикотии ноиби президенти АМИТ, узви вобастаи АМИТ **Абдураҳмон Муҳаммад**.
3. **Насрullo Убайдулло:** Саффориён марҷалай дуюм дар роҳи эҳёи давлатдорӣ ва фарҳангӣ тамаддунӣ ориёй.
4. **Ҳайдаршо Пирумшо:** ТаҶрихнигории давлати Саффориён.
5. **Ҳамза Камол:** Зухури Яъқуби Лайси Саффорӣ дар уфукҳои сиёсии Хуросон.
6. **Абдуқаҳҳор Саидов:** Тавсифи шаҳсияти Яъқуби Лайс дар манобеи таҶрихии асрҳои IX-XIII.
7. **Рустам Муқимов, Салия Мамаджанова:** Особенности архитектуры культовых зданий Уструшаны в IX-X вв. (на примере храма идолов-мечети на городище Калаи Каҳкана 1).
8. **Мирзоҳасани Султон:** Забони форсии тоҷикӣ дар аҳди Саффориён.
9. **Абдувалӣ Шарифзода:** Аҳамияти “дирҳами исёнгар” ва сиккаҳои саффорӣ аз Кӯлоб дар таҳқики таҶрихи сиёсӣ ва иқтисодии Саффориён.
10. **Шамсаддин Муҳаммадиев.** Шеъру адаби форсии тоҷикӣ дар давраи Саффориён.
11. **Абдусалом Аюбов:** Ҷуғрофиёи таҶрихии Суғд ва Усрушана дар осори Ибни Возехи Яъқубӣ.
12. **Сайнак Сайнаков:** Шаҳсияти Яъқуби Лайс аз нигоҳи академик В. В. Бартолд.
13. **Некрӯз Сафаров:** Ҷуғрофиёи таҶрихии давлати Саффориён.
14. **Фарруҳ Ҳусенов:** Якуб ибн Лайс и его отношение к Багдадскому халифату.

**ВОБАСТА БА ЛОИХА МАВЗУЪХОИ ИЛМИИ
РИСОЛАХОИ ДОКТОРИЙ ВА НОМЗАДИИ ЗЕРИН
ТАСДИҚ ШУДААНД ВА ДАР ҖАРАЁНИ
ТАҲКИҚАНД:**

Рисолаҳои докторӣ:

**Шарифзода Абдувалий «Сикказаний ва муомилоти пулӣ
дар давлати Сомониён».**

**Хусенов Фарруҳ Раҳимович «Бозтоби муқаррароти
маросимҳои дарбории хилофати Бағдод, Эрон, Хурасон
ва Мовароуннаҳр дар сарчашмаҳои таърихии асри IX-
нимай аввали асри XIV»**

**Сафарзода Некрӯз Шодӣ «Чуғрофиёи таърихии
давлатҳои тоҷикон дар асрҳои IX–XII».**

РИСОЛАҲОИ НОМЗАДӢ:

Ниёзова Азиза Уктамовна «Инъикоси таърихи Бармакиён дар сарчашмаҳои таърихии асрҳои IX-XIII».

Раҷабзода Расул Шамсулло «Катибаҳои ёдгориҳои меъмориҳои Тоҷикистон ҳамчун сарчашмаи таъриҳӣ (асрҳои X-XIX»

Шарифзода Абдураҳмон Абдувалий «Сиккаҳои асримиёнағии фонди МД “Осорхонаи миллӣ”-и ДИПЧТ ҳамчун сарчашмаи таъриҳӣ»

Сафоев Муҳаммад «Сикказанӣ ва муомилоти пулӣ дар Боҳтар-Тоҳаристон дар асрҳои V- нимаи аввали асри VIII»

Халилова Шоҳида Шарафовна «Таърихнигории таърихи Бобуриён дар Ҳиндустан»

Афсаҳова Нодира Сайдаҳмадовна «Инъикоси таърихи ҳалқи тоҷик дар рӯзномаи «Туркестанские ведомости».

- ▶ **РИСОЛАҲОИ ОМОДА БА БАРРАСӢ:**
- ▶ **Каримова Ганджина Бахтиёровна** «История изучения античных и раннесредневековых памятников настенной росписи Таджикистана» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои таърих аз рӯи ихтисоси 5.6.1.-Таърихи ватани.
- ▶ **Сайфуллоева Шаҳноз Иззатуллоевна** «Культовая тематика терракот Бактрии-Тохаристана и Согда (конец 1У в. до н.э.-начало УШ в. н.э.)» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои таърих аз рӯи ихтисоси 5.6.1.-Таърихи ватани.

НАТИЧАҲОИ БАДАСТОМАДА

- ▶ - дарёфти иттилооти ҷадид дар мавриди таърихи ҳалқи тоҷики асрҳои III- XV дар асоси маъхазҳои таърихӣ;
- ▶ - инъикоси ҳамаҷонибаи таърихи сиёсӣ иҷтимоӣ ва фарҳангии давлати Сосониён, ки дар асарҳои таърихии академии дар гузашта нашршуда дар Тоҷикистон хеле муҳтасар баён шудааст; нигориши комили таърихи давлати Саффориён, Сомониён, Ғуриён ва таъсиси давлатҳои мустақил ва ниммустақил дар нуқоти муҳталифи Эрон (XIII-нумаи аввали асри XIV); робитаҳои сиёсӣ ва тиҷоратии Мовароунаҳр бо Ҷин дар асри XIII нумаи аввали асри XIV.

СИПОСГУЗОР !